

SINE QUANON

SAYI 13 / KASIM 2024

BİLKENT HUKUKTA KARIYER KULÜBÜ
DERGİSİ

KADIN HAKLARI

Değerli Sine Qua Non Ailesi,

2012 yılından bu yana giderek büyüyen ailemizin her bir ferdi, yarınların donanımlı, başarılı ve çok yönlü hukukçuları haline getirmek için çalışan Hukukta Kariyer Kulübü'nün, yıllardır bitmek bilmeyen bir azimle, uykusuz gecelerle ve sevgiyle büyüttüğü, Kulübümüzün en eski geleneği Sine Qua Non dergimizin 13. sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu ve haklı gururunu yaşıyoruz.

Bizi meslek hayatına hazırlayan sayısız etkinliğin yanında; bizlere ilham veren ve katkılarını esirgemeyen kıymetli hocamız Prof. Dr. Erdal Onar'a adadığımız, İz Bırakan Hocalar serisinin ilk kitabı ile hukuki düşünceye verdiği değeri ortaya koyan ve her geçen yıl daha da güçlenen bir ekip çalışmasıyla Sine Qua Non'a hayat veren bu ailenin bir parçası olduğumuz için memnuniyet duyuyoruz. Hem hukuk dünyasında hem de toplumsal yaşamda önemli bir yere sahip "Kadın Hakları" konusuna odaklanan bu sayımızda; güçlü kalemleriyle somutlaştırdıkları birikimlerini bizlerle paylaşan tüm yazarlarımıza; bu zorlu hazırlık sürecini eksiksiz ve mükemmel bir biçimde yürüttükleri için Medya ve Yayın Komitesi'nde görev alan, başta, azmi ve yaratıcılığıyla bizleri her daim etkileyen Baş Editör İnci Sevi KAYA'ya; ardından özverileriyle bu süreci sorunsuz ilerleten komite direktörlerimize ve dergimizi şekillendiren tüm ekibe gönülden teşekkür ediyor, 13 yıl önce başlayan mirasımızın devamını sağladıkları için duyduğumuz minneti siz değerli okuyucularımız önünde bu satırlar vesilesiyle dile getiriyoruz.

Birikimin ve aktarımın kıymetini, imza attığı her iş ile bizlere bir kez daha hatırlatan Kulübümüz Medya ve Yayın Komitesi'nin çalışmalarını yakinen ve büyük bir heyecanla takip etmeye devam edeceğiz. Hepinize keyifli ve öğretici okumalar diliyor, bu sayımızın kadın hakları mücadelesine ve eşitlik yolundaki çalışmalara katkı sunmasını içtenlikle temenni ediyoruz.

Sevgi ve saygılarımızla,

İrem ÖZCAN ve Simge AKAR

2024-2025 Yılı Hukukta Kariyer Kulübü Yönetim Kurulu Eş Başkanları

Değerli Sine Qua Non Okurları,

Bu yıl, 13. sayısını sizlerle buluşturduğumuz dergimiz Sine Qua Non bizler için özel bir anlam taşıyor. Siz değerli okurlarımızın on yılı aşkın süredir süregelen desteği ve katkıları, bizleri hukuka dair toplumsal olarak da önemli konulara eğilmeye teşvik ediyor. Bu yıl temasını "Kadın Hakları" olarak belirlediğimiz Sine Qua Non'un yeni sayısını sizlerle buluşturmanın gururunu yaşıyoruz.

Günümüz dünyasında toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi, değişen koşullar ve artan farkındalıkla birlikte disiplinlerarası bir yaklaşımı gerektiriyor. Bu bağlamda, dergimiz "Kadın Hakları" temasının ana-yasa hukuku, aile hukuku, iş hukuku, spor hukuku, sağlık hukuku gibi farklı hukuk alanlarındaki yansımalarını konu alsın istedik. Amacımız, hem farklı hukuk alanlarını kadın haklarına dair bir perspektifle incelemek hem de bu alanlarda yeni bir bilinç yaratmaktır.

Bu yaklaşımın önemini şair ve insan hakları savunucusu Audre Lorde'un şu sözleri en iyi şekilde özetliyor: "Ve konuştuğumuzda, sözlerimizin duyulmayacağından ya da hoş karşılanmayacağından korkuyoruz, ama sustuğumuzda da hâlâ korkuyoruz. O halde konuşmak daha iyidir." İşte bu motivasyonla, kadın haklarının hukuki zeminde daha güçlü savunulması için hazırladığımız bu sayının, okurlarımızda yeni ufuklar açacağına inanıyoruz.

Bu sayımızda, kadın hakları konusunu farklı hukuk alanları bağlamında ele almış alanında uzman dokuz değerli yazarın makalelerine yer verdik. Farklı hukuk alanlarında kadın haklarının yansımalarını aktarmamızı sağlayan, bu değerli bilinci aşılammıza vesile olan, zamanlarını ve birikimlerini bizimle paylaşan, kadınların sesi olmaya katkı sağlayan tüm yazarlarımıza müteşekkirimiz.

Bu özel sayı titiz bir çalışma süreci ve örnek bir ekip dayanışmasının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda güzel sözleri için Bilkent Hukukta Kariyer Kulübü Eş Başkanları İrem Özcan ve Simge Akar'a, dergimizin oluşum sürecinde büyük emek veren Yayın Kurulu üyesi editörlerimiz Elif Topuz ve Tarık Çimen'e, desteğini ve tecrübesini hiçbir zaman esirgemeyen Sine Qua Non 12. Sayı Baş Editörü Özgür Azem Karadağ'a, bizler için uzun saatlerini vermiş tasarım direktörümüz değerli Deniz Tuna SAYAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu özel sayının, bizler için olduğu kadar sizler için de cesaret verici olmasını diliyoruz. Bir sonraki sayıda görüşmek dileğiyle...

İnci Sevi Kaya
Baş Editör

2024-2025 Yılı Hukukta Kariyer Kulübü Medya ve Yayın Komitesi Başkanı

İÇİNDEKİLER

Sayfa 5- ÇALIŞMA HAYATINDA ŞİDDET VE TACİZİN ORTADAN KALDIRILMASINA İLİŞKİN 190 SAYILI ILO SÖZLEŞMESİ VE TÜRKİYE

- Doç.Dr.Özge Yücel Dericiler

Sayfa 9- EVLİLİK BİRLİĞİNİN KADINLARA YÜKLEDİĞİ SORUMLULUKLARDAN EV İŞLERİNİN KADIN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

- Doç.Dr.Seyrani Yüksel

Sayfa 11- SPORDA CİNSİYET EŞİTLİĞİ KAVRAMININ SPOR HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

- Dr. Şanser Vurgun

Sayfa 17- İKLİM KRİZİ VE KADINLAR: KIRGINLIKLARIMIZI GÜCÜMÜZ YAPMAK

- Dr. Evrim Durmaz

Sayfa 21- TOPLUMSAL CİNSİYET KARŞITI HAREKETLER ÇERÇEVESİNDE SEZERYANI SEÇME HAKKI ANAYASA MAHKEMESİNİN YAKLAŞIMININ FEMİNİST BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

- Aysu Gül Yılmaz

Sayfa 25- DEVLET YÖNETİMİNDE KADIN TEMSİLİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

- Barkın Özyurt

Sayfa 31- KADINA KARŞI HER TÜRKÜ OLUMSUZLUĞUN ORTADAN KALDIRILMASI İLE EĞİTİM VE ÖĞRENİM HAKKI VE ÖDEVİ

- Murat Aybars Tunca

Sayfa 34- REĞL YOKSULLUĞU

- Deren Bayar & Eylül Kabakcı

Sayfa 38- FAKÜLTEDEN HABERLER

Çalışma Hayatında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 190 Sayılı ILO Sözleşmesi ve Türkiye

Doç.Dr.Özge Yücel Dericiler

Doç. Dr. Özge Yücel Dericiler, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Ankara Üniversitesi'nden Siyaset Bilimi alanında Yüksek Lisans ve Kamu Hukuku alanında Doktora derecelerini almıştır. Doktora çalışmalarının bir bölümünü İsveç Enstitüsü'nden kazandığı burs ile Lund Üniversitesi Raoul Wallenberg İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk Enstitüsü'nde sürdürmüştür. Hâlen Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Kuçuradi Felsefe ve İnsan Hakları Vakfı Mütevelli Heyeti üyesi ve UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Biyoetik İzleme Grubu üyesidir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 190 Sayılı Sözleşmesi

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (kısaca ILO) 190 sayılı sözleşmesi (kısaca C190)i ve ona eşlik eden 206 sayılı tavsiye kararı (kısaca R206)ii 2019 yılında ILO'da yapılan Dünya Çalışma Konferansında kabul edildi ve 25 Haziran 2021'de yürürlüğe girdi.iii C190, toplumsal cinsiyete dayalı taciz ve şiddet de dahil olmak üzere, herkesin şiddet ve tacizden arındırılmış bir çalışma hayatına sahip olma hakkını düzenleyen ilk uluslararası sözleşme olarak öne çıkar. ILO'nun bugüne kadar kabul ettiği birçok sözleşme, protokol ve tavsiye kararında şiddet ve tacizle ilgili hükümler bulunur ancak bu sözleşme, özel olarak çalışma hayatında şiddet ve taciz konusuna odaklanmıştır. Uzmanların ifadesiyle tarihte ilk kez bu yeni uluslararası çalışma standartları şiddet ve tacizin ne olduğunu tanımlamakta ve bu tür eylemlerin önlenmesi, ele alınması ve ortadan kaldırılması için ortak bir çerçeve oluşturmaktadır.iv

Sözleşmenin giriş bölümünde iş yaşamında cinsel taciz ve şiddetin iki taraflı etkisine dikkat çekilir: Şiddete maruz kalan açısından bakıldığında şiddet ve taciz "kişinin psikolojik, fiziksel ve cinsel sağlığını, saygınlığını, aile ve sosyal çevresini" etkiler. Diğer yandan çalışma yaşamında gerçekleşen şiddet ve taciz verilen hizmetlerin

kalitesini, başta kadınlar olmak üzere insanların işgücü piyasasına katılımını, işyeri ilişkilerini, işyerinin itibarını ve verimliliği de olumsuz yönde etkiler. Sözleşmenin bu vurgusu, çalışma hayatında şiddet ve tacizin sadece mağdur üzerinde değil büyük ölçekte iş yaşamında ve işveren açısından da olumsuz maliyetleri olan bir olgu olduğuna ve tüm tarafları ilgilendiren bir sorun olarak ele alınması gerektiği gösterir. Aşağıda değinileceği üzere, saha çalışmaları da bu tespitleri destekler.

Sözleşme kamu-özel, merkez-çevre, formel-enformel ayrımı yapmaksızın tüm sektörleri kapsar. Sadece fiziksel olarak işyeri (workplace) değil çalışma yaşamı (world of work) temel alınır.

Çalışma yaşamında şiddet ve taciz nasıl tanımlanır?

C190'ın amaçları bakımından "çalışma yaşamında 'şiddet ve taciz' terimi fiziksel, psikolojik, cinsel veya ekonomik zararı amaçlayan, bunlarla neticelenen veya neticelenmesi muhtemel olan, bir defaya mahsus veya tekrarlanan, bir dizi kabul edilemez davranış ve uygulamaları veya bunlarla ilgili tehditleri ifade eder ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve tacizi de içermektedir" (Madde 1/a). Böylece bir eylemin şiddet ve taciz olarak kabul edilebilmesi için tekrarlanması şartı aranmamakta ve bir defalık gerçekleşmesi yeterli sayılmaktadır.

Sözleşmede “toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve taciz cinsiyet veya toplumsal cinsiyetlerinden dolayı kişilere yöneltilen veya belirli bir cinsiyet veya toplumsal cinsiyetten olan kişileri orantısız şekilde etkileyen şiddet ve taciz anlamına gelir ve cinsel tacizi içerir” (Madde 1/b) denilmektedir.

İşyerinde cinsel taciz ve şiddetle mücadelede nasıl bir yaklaşım benimsenmeli?

Sözleşme toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve tacizin herkesi etkilediğini bununla birlikte kadınların ve kız çocuklarının bundan orantısız şekilde etkilendiğini temel veri olarak alır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleri ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz güç ilişkileri de dâhil olmak üzere, şiddet ve tacizin temel nedenleri ve risk faktörlerini ele alan kapsayıcı, bütünlük ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsenerek bu sorunla mücadele edilmelidir.

Sözleşme kapsamında iş yaşamında şiddet ve taciz mağduru olabilecek kişiler kimlerdir?

Sözleşme kapsamında mağdur sıfatı taşıyabilecek kişiler şöyle tanımlanır:

- Bir ulusal hukuk sisteminde ve uygulamasında tanımlandığı şekliyle çalışanlar,
- İş sözleşmesinden kaynaklanan statülerine bakılmaksızın çalışan kişiler,
- Stajyerler ve çıraklar dâhil olmak üzere eğitimdeki kişiler, istihdamı sonlandırılan işçiler, gönüllüler, iş arayanlar ve iş başvurusunda bulunanlar,
- Bir işverenin yetkisini, görev ve sorumluluklarını yerine getiren bireyler dâhil olmak üzere çalışma yaşamındaki işçileri ve diğer kişiler korur.

Sözleşme hem kayıtlı hem de kayıt dışı çalışanları kamu ve özel sektör ayrımı gözetmeksizin kapsamına alır.

Sözleşme kapsamında hangi haller taciz ve şiddet olarak nitelendirilir?

Sözleşmede iş yeri (workplace) değil çalışma hayatı (world of work) kavramı öne çıkmaktadır. Bu nedenle sadece fiziksel olarak iş yeriyle sınırlı olmaksızın, sözleşmede belirtilen durum, yer ve zamanlarda gerçekleşen taciz ve şiddet, çalışma hayatında gerçekleşmiş kabul edilir. Aşağıda belirtilen durum, yer ve zamanlar bu

kapsamda kabul edilir:

- Kamusal ve özel alanlar dâhil, çalışma yeri olan iş yerleri,
- İşçinin ücretinin ödendiği, dinlendiği veya yemek molası verdiği veya sağlık, yıkanma veya kıyafet değiştirme imkanlarını kullandığı yerleri,
- İşle ilgili gezi, seyahat, eğitim, etkinlik veya sosyal faaliyetleri,
- Bilgi ve iletişim teknolojileri ile sağlananlar da dâhil, işle ilgili iletişim yoluyla gerçekleşenleri,
- İşveren tarafından sağlanan konaklama yerinde ve işe geliş-gidişte gerçekleşenleri kapsayacak şekilde,
- İş esnasında meydana gelen, işle bağlantılı veya işten kaynaklanan çalışma yaşamındaki şiddet ve tacizi Sözleşme kapsar.

Sözleşmenin bir diğer önemli özelliği ev/aile içi şiddetin iş yaşamına etkisini de dikkate almasıdır. Genellikle ev içi şiddetin iş yaşamından ayrı ele alındığını ya da doğrudan işvereni ilgilendiren bir durum olarak değerlendirilmediğini söyleyebiliriz. C190'da ise ev içi şiddetin istihdam, verimlilik, sağlık ve güvenliği etkileyebileceği, bu nedenle hükümetlerin, işçi ve işveren örgütlerinin ve işgücü piyasası kuruluşlarının ev içi şiddetin etkilerini tanıma, bu şiddete karşılık verme ve sorgulama konusunda, diğer önlemlerin parçası olarak yardımcı olabileceği kabul edilir. R206'da da aile içi şiddet söz konusu olduğunda işverenin yapabileceklerine ilişkin olarak şu hususlara değinilmektedir: a. Aile içi şiddet mağdurları için izin; b. Aile içi şiddet mağdurları için esnek çalışma düzenlemeleri ve koruma; c. Aile içi şiddet ve sonuçları ile ilgisi olmayan gerekçeler dışında, uygun görüldüğü şekilde, aile içi şiddet mağdurları için işten çıkarılmaya karşı geçici koruma; d. Aile içi şiddetin iş yeri risk değerlendirmelerine dâhil edilmesi; e. Mevcut oldukları yerlerde aile içi şiddete yönelik kamu hafifletme mekanizmalarına sevk sistemi ve f. Aile içi şiddetin etkileri konusunda farkındalık yaratma.v

Sözleşme kabul edildiği dönemde henüz Covid-19 salgını yaşanmadığından uzaktan/evden çalışma bugünkü kadar yaygın bir çalışma biçimi değildi. Bugün ise bu çalışma biçiminin yaygınlık kazanması, sözleşmenin koruma kapsamının fiziksel olarak iş yeriyle sınırlı kalmaması ve işle bağlantılı her faaliyet ve durumu kapsamı, bunlara ek olarak ev içi şiddetin çalışma hayatına etkisi dolayısıyla işverene bu konuda da bir sorumluluk yüklemesi kanımca sözleşmeyi daha da dikkat çekici ve önemli hale getirmektedir. Bu düzenlemeler çalışma hayatında gerçekleşen taciz ve şiddete ilişkin bakış

açısının da önemli ölçüde değiştiğini göstermektedir. Ulusal düzeylerde yaklaşım henüz değişmemiş ise de uluslararası standardın bu şekilde belirlenmesi önemli ve yol gösterici niteliktedir.

Sözleşme yukarıda anılan 1. maddesinde şiddetin farklı türlerine yer vermiştir. İstanbul Sözleşmesi'nden de esinlenilerek oluşturulan C190'da esas alınan şiddet türleri fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, cinsel şiddet ve ekonomik şiddettir.vi

Verilerle Dünyada ve Türkiye'de Çalışma Yaşamında Şiddet ve Taciz

ILO 2021 yılında işyerinde şiddet ve tacize ilişkin küresel düzeyde bir çalışma gerçekleştirmiş ve sonuçlarını 2023 yılında yayımlamıştır. İş yerinde Şiddet ve Taciz Deneyimleri: Küresel Bir İlk Araştırmavii başlıklı çalışmada: vurma, kısıtlama veya tükürme gibi fiziksel şiddet ve tacizin; hakaret, tehdit, zorbalık veya korkutma gibi psikolojik şiddet ve tacizin ve istenmeyen cinsel amaçlı dokunma, söz, resim, e-posta veya cinsel içerikli talepler gibi cinsel taciz ve şiddetin yaygınlığı ve sıklığı araştırılmıştır.viii

Bu çalışmaya göre dünya genelinde her beş çalışandan en az biri çalışma hayatında en az bir şiddet türüne ve tacize maruz kaldığını belirtmiştir (%22,8). Küresel düzeyde mağdurların %61,4'ü çalışma hayatları boyunca üçten fazla şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Çalışan her on kişiden yaklaşık biri çalışma hayatları boyunca işyerinde fiziksel şiddet ve tacize uğramıştır. Çalışma her beş kişiden yaklaşık biri çalışma yaşamları boyunca psikolojik şiddet ve tacize uğramıştır. Fark düşük olmakla birlikte kadınlar erkeklerden daha çok psikolojik şiddet ve tacize maruz kalmıştır. Çalışan her on beş kişiden biri çalışma yaşamları boyunca cinsel şiddet ve tacize uğramışken, kadınların cinsel şiddete maruz kalma oranı erkeklerden belirgin şekilde farklıdır. Dünya genelinde katılımcı kadınların yarıdan fazlası (%51,9) cinsel şiddet ve tacize üç veya daha fazla kez maruz kaldığını belirtmiştir.

Yine bu çalışmaya göre şiddete maruz kalan her beş kişinin üçünden fazlası, bunun tekrarlandığını belirtmiştir. Belirli demografik gruplarda şiddetin daha yaygın olması bir diğer bulgudur: gençler, göçmenler ve ücretli çalışan kadın ve erkeklerin şiddete maruz kalma ihtimali daha yüksek ve bunlar arasında da kadınların maruz kalma ihtimali erkeklerden daha yüksek bulunmuştur.

Örneğin genç kadınların cinsel tacize uğrama ihtimali genç erkeklerin iki katıdır. Benzer şekilde göçmen kadınların oranı göçmen olmayanların iki katı çıkmıştır.

Ulusal düzeydeki ilk kapsamlı çalışma ise yakın zamanda ILO ve Özyeğin Üniversitesi işbirliği ile tamamlanarak raporlaştırılmıştır. İş Yerinde Şiddet ve Taciz Algıları ve Deneyimleriix çalışmasında, çalışma yaşamında fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet ve ayrımcılık konusundaki algı ve deneyimleri ölçen bir nicel araştırma yapılarak, hükümetler, işverenler ve sendikalara yönelik politika önerileri ayrı ayrı tespit edilmiştir.

Mayıs-Temmuz 2024 tarihleri arasında İstanbul'da 3007 hanehalkı ile yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanan verilerden hareketle yapılan çalışmanın temel bulgularına bakıldığında şu sonuçlar öne çıkmıştır: katılımcıların %77'sinden fazlası kariyerleri boyunca en az bir şiddet türüne çalışma hayatlarında maruz kalmıştır. Bu çalışmada kişilerin hem algıladıkları hem de deneyimledikleri şiddet ölçülmüş ve her şiddet türünde algılanan ile deneyimlenen şiddet arasında belirgin bir fark ortaya çıkmıştır. Çalışmada en yaygın şiddet türü olarak ekonomik şiddet öne çıkmış ve çalışanların yaklaşık %60'ı çalışma hayatlarında ekonomik şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Psikolojik şiddet yine yaygın bir şiddet türüdür. Tüm çalışanların neredeyse yarısı psikolojik şiddete maruz kalmış ise de yönetici pozisyonundaki kadınlar, yönetici olan erkekler ve yönetici olmayan kadınlara göre psikolojik şiddete daha sık maruz kalmıştır. Cinsel şiddet kadınları orantısız bir şekilde etkilemiştir ve cinsel şiddetin yaygınlığı erkeklerin iki katından fazladır. Katılımcıların üçte biri iş yerinde fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Her beş katılımcıdan biri ayrımcılığa maruz kalmıştır. Şiddetin bir türüne maruz kalanların diğer şiddet türlerini yaşama olasılığının da arttığı tespit edilmiştir. Düşük eğitim seviyesinde olan çalışanların psikolojik, ekonomik ve fiziksel şiddete, yüksek eğitim seviyesindekilerin ise cinsel şiddete daha fazla maruz kaldıkları tespit edilmiştir.x

Yine bu araştırmanın bulgularına göre işyerinde şiddet, çalışanların iş doyumunu, işe bağlılığını ve genel olarak iyi olma halini olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa kurumların çoğu şiddet konusunda farkındalığı arttırmaya ve bilgilendirmeye yönelik bir etkinlik yapmamıştır.xi Bir sorunu kavramsallaştırabilmek, onun bir hak ihlali olup olmadığını farkına varabilmenin de ilk koşuludur. Maruz kaldığımız eylemin şiddet ya da ayrımcılık olup olmadığını bilebilmemiz için bu konuda bilgimizin

ve farkındalığımızın olması gerekir. Dolayısıyla çalışma hayatında şiddet ve tacizle mücadele etmeyi amaçlayan kurumların bu farkındalığı sağlamaya yönelik yükümlülükleri de bulunur.

Sonuç

Türkiye henüz C190'ı imzalamamış ve taraf olmamıştır. Öte yandan farklı sektörlerdeki toplu sözleşmelerde ve kimi özel sektör şirketlerinin kabul ettiği “şiddete sıfır tolerans” politika belgelerinde sözleşme maddelerine yer verildiği görülmektedir.xii

Türkiye’de işyerinde şiddet ve taciz vakalarının ne kadarının istatistiklere yansıdığı ya da bu konuda açılan davalarda nelerin şiddet ve taciz olarak kabul edildiği ve kararların hangi yönde çıktığı sorularının her biri ayrı birer çalışmanın konusudur. Ancak şurası kesin ki, C190’a taraf olunması hem işyerinde şiddet ve tacize ilişkin kapsamlı bir bakış açısı geliştirilmesi hem de önleme ve koruma aşamalarına ilişkin olarak etkili mevzuatın oluşturularak uygulamaya geçirilmesi açısından önemli bir eşğin aşılması olacaktır.

1 C190 Violence and Harassment Convention, 2019 (No. 190), çevrimiçi: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C190

2 R206 Violence and Harassment Recommendation, 2019 (No. 206), çevrimiçi: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R206

3 Aynı gün, çalışma yaşamında şiddet ve tacizin ortadan kaldırılmasını taahhüt eden ILO Çalışma Yaşamının Geleceği Yüzyılı Bildirgesi de kabul edilmiştir. Bkz. Çalışma Yaşamında Şiddet ve Taciz: 190 sayılı Sözleşme ve 206 sayılı Tavsiye Kararı’na İlişkin Rehber, ILO, Cenevre, 2021. Çevrimiçi: <https://www.ilo.org/tr/publications/%C3%A7a1%C4%B1%C5%9Fma-ya%C5%9Fam%C4%B1nda-%C5%9Fiddet-ve-taciz-190-say%C4%B1%C4%B1-s%C3%B6zlesme-ve-206-say%C4%B1%C4%B1-tavsiye>

4 A.g.e., s. 5.

5 ILO, 2021, s. 14.

6 Sözleşmede şiddet türlerinin tanımları verilmez ancak literatürden hareketle şiddetin farklı türlerine ve görünümlere ilişkin tanımlara ulaşmak mümkündür. Belirtilen şiddet türlerinin tanımları için şu çalışmaya bakılabilir: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Özyeğin Üniversitesi, İş Yerinde Şiddet ve Taciz Algıları ve Deneyimleri Araştırma Raporu, Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü, 2024, çevrimiçi: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-10/TR_ILO_RAPOR_WEB_PDF_DUSUK.pdf

7 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Lloyd’s Register Vakfı, İşyerinde Şiddet ve Taciz Deneyimleri: İlk Küresel Araştırma, Cenevre, 2023, çevrimiçi: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_883335.pdf

8 A.g.e., s. 11.

9 Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Özyeğin Üniversitesi, İş Yerinde Şiddet ve Taciz Algıları ve Deneyimleri Araştırma Raporu, Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü, 2024.

10 A.g.e., s. 17-18.

11 A.g.e., s. 18.

12 Bkz. 190 Sayılı Şiddet ve Taciz Sözleşmesi ve Ulusal Mevzuata İlişkin Broşür, çevrimiçi: <https://www.ilo.org/tr/publications/190-sayili-siddet-ve-taciz-sozlesmesi-ve-ulusal-mevzuata-iliskin-brosur>

Evlilik Birliğinin Kadınlara Yüklediği Sorumluluklardan Ev İşlerinin Kadın Hakları Açısından Değerlendirilmesi

Doç.Dr.Seyrani Yüksel

Doç. Dr. Sera Reyhani Yüksel, 2007 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun olmuş, Yüksek Lisans ve Doktora derecelerini de Marmara Üniversitesi’nde tamamlamıştır. Hali hazırda Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Medeni Hukuk Anabilim Dalında eğitim vermekte ve dekan yardımcılığı görevini üstlenmektedir. Ulusal ve uluslararası alanda çok sayıda akademik makaleleri ve basılmış kitapları bulunmaktadır.

Kadın haklarının neden insan haklarından ayrı bir kapsamda ele alındığı sıkça sorulan bir soru olup haklı olarak “kadının insan hakları” terimini kullanmanın daha doğru olduğu ifade edilmektedir; çünkü kadın haklarını, insan haklarından ayrı düşünmek mümkün değildir ve bu anlamda kadınların talep ettiği haklar kadınlara özgü ayrıcalıklı haklar olmayıp her insanın cinsiyet ayırt edilmeksizin sahip olması gereken haklardır¹. Dolayısıyla kadının insan hakları, insan haklarından ayrı bir kategoriye veya insan haklarının alt kategorisini oluşturmaz. Kadınların insan hakları, evrensel insan haklarının vazgeçilmez, ayrılmaz ve bölünmez bir parçasını oluşturmaktadır². Kadın haklarının ayrıca vurgulanması gerekliliği tarihsel süreç içerisinde insan haklarının erkekler üzerinden tanımlanması ve kadınların dışlanması sonucu bu hakları kullanamamaları sonucunda doğmuştur³. Yani aslında cinsiyete dayalı eşitsizliğin ve ayrımcılığın yaşamın her alanında belirgin bir biçimde sürmesi kadın hakları kavramını doğurmuştur⁴. Kadınların insan haklarının sağlanması, korunması ve geliştirilmesini, toplumda kadın-erkek eşitliğinin gerçekleştirilmesine bağlayan, buna karşılık kadın-erkek eşitliğine dayanmayan bir “kadın hakları” anlayışını kabul etmeyen ve yalnızca yasal ve biçimsel eşitlik değil, gerçek eşitlik talep eden bir anlayış hukukun her alanında ve elbette aile hukuku alanında hâkim olmaya başlamıştır.

Türk Medeni Kanunu’nda önceki medeni kanunumuza göre kadın-erkek eşitliğini sağlama yolunda, birkaç istisna hariç olmak üzere, çok önemli ve olumlu değişiklikler yapılmıştır. Türk Medeni Kanunu’nun 185’inci maddesi uyarınca, “Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur. Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler. Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.” Bu kanun hükmünde açıkça ifade edildiği üzere eşlerin evlilik birliğinin mutluluğunu elbirliği ile sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine birlikte özen göstermek dışında birbirlerine sadık kalmak ve yardımcı olmak yükümlülükleri vardır. Eşler evlilik birliğinin saadetinin sağlanması için gereken ne varsa tek başına söz sahibi olarak değil, gerekeni ortaklaşa belirlemek zorundadır⁵.

Çeşitli hukuk alanlarında kanun koyucu görevini yerine getirmiş ve aile hukuku alanında o güne kadar geçerli olan erkeğin üstünlüğünü kaldırarak bunun yerine kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması ve partnerliği modelini getirmiştir⁶. Artık ev kadınlığı ailesi anlayışından uzaklaşılması ve günümüzde erkek gibi kadının da dışarıda bir iş görmekte ve kazanç sağlamakta olduğuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Medeni Kanun-

Sporda Cinsiyet Eşitliği Kavramının Spor Hukuku Bakımından Değerlendirmesi

Dr. Şanser Vurgun

Dr. Şanser Vurgun, lisans eğitimini 2008 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamış, Yalova Üniversitesi ve Kocaeli Üniversitesi'nde sırayla Yüksek Lisans ve Doktora derecelerine nail olmuştur. Devletler Genel Hukuku ve Spor Hukuku alanında çalışmalar yapmaktadır. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak halen çalışmalarını sürdürmektedir. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanmış birçok akademik eseri bulunmaktadır.

Bu yazı ne olursa olsun peri ya da sultan olmaktan kurtulamayan kızlarımızı, maviye ya da efeliğe mahkum olan erkeklerimize ve hayatın tüm renklerini görmezden gelen dar bakış açılarına adanmıştır...

Spor ve spor kavramına ilişkin olarak özellikle sosyal bilimlerde çok farklı konularda çalışmalar yapılmaktadır. Gün be gün değeri artmakla beraber günümüzde en popüler konulardan biri de "Sporda Cinsiyet Eşitliği" kavramı ve bu kavrama ilişkin olarak yapılan çalışmalar olarak nitelendirilebilir. Sosyal bilimlerin farklı alanları bakımından ortak bir nokta olarak ifade edebileceğimiz bu kavram; çalışmamız bakımından spor hukuku minvalinde pozitif hukuk bağlamında temellendirilerek, güncel veriler ışığında yorumlanmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla bu bakımdan çalışmada öncelikle iki temel cinsiyet üzerinden (ve tabii ki geniş bir kesişimsel perspektifle) bir bakış sağlamaya çalışılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramı:

Bireylerin cinsiyetleri, anne ve babalarından gelen kromozomların yapısına göre belirlenmekte olup alışılmış biçimde erkek ya da kadın olarak tanımlanmaktadır.1 Bu bağlamda toplumsal cinsiyet kavramı ise toplumların iki cinsi birbirinden ayırt etme ve toplumun onlara verdiği rollerini ifade etmek ve atamak için kullanılır.

keğın manevi tazminat talebinin reddi gerekir" şeklinde karar vermek suretiyle kadının ev işlerini yapmamasını, erkeğin kadını evden kovmasına eşit bir kusur olarak görmüştür.

Tüm bu kararlarda Yargıtay'ın evin bakımı, temizliği, yeme-içme faaliyetlerini kadın eşe yüklemesi kanun koyucunun aile hukuku alanında yaptığı değişikliklere rağmen henüz kadın-erkek eşitliği anlayışının tam olarak yerleşmediğini göstermektedir. Şüphesiz somut olay üzerinden değerlendirme yapılması ve eşlerin birlik yükümlülükleri karşısında eşitliği ilkesi üzerinden sonuca ulaşılması gerekmektedir. Ancak kalıplaşmış toplumsal cinsiyet rolleri ile algının değişmesi önemli bir gerekliliktir.

- 1 Sinem Servet Özdemir, Kadın Hakları Bağlamında Türkiye'de Pozitif Ayrımcılık İlkesi (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019), 3.
- 2 Bihterin Vural Dinçkol, Kadının İnsan Hakları, İnsan Hakları Hukuku ve Kadın (Yayına Hazırlayan: Bihterin Vural Dinçkol), (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, 2003), 13.
- 3 Özdemir, s. 3.
- 4 Şafak Kaypak/ Mehmet Kahraman, "Türkiye'de Kadının İnsan Hakları ve Anayasal Yansıması", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 13, sy. 33 (2016): 304.
- 5 Mustafa Dural v. dğr., Aile Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2024), 174.
- 6 Zafer Gören, Türk-Alman-İsviçre Hukukuna Göre Farklı Cinslerin Eşit Haklara Sahip Olması (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1998), 61.
- 7 Turgut Akıntürk v. dğr., Aile Hukuku (İstanbul: Beta Yayınevi, 2024), 109.
- 8 Aydın Zevkililer v. dğr., Aile Hukuku (Ankara: Adalet Yayınevi, 2024), 88.
- 9 Yarg. 2. HD., Esas Numarası: 2006/9359, Karar Numarası: 2006/16104, Karar Tarihi: 22.11.2006 Karar için bkz. www.legalbank.net.
- 10 Yarg. 2. HD., Esas Numarası: 2016/15692, Karar Numarası: 2018/6039, Karar Tarihi: 03.05.2018 Karar için bkz. https://altinoz.com.tr/evin-bakimi-yeme-icme-temizlik-gibi-isleri-yapmakta-eksiklik-gosterilmesi-kadina-kusur-olarak-yuklenebilir/ (Erişim Tarihi: 18.08.2024); Yargıtay'ın başka bir kararında eşin ev temizliği ile yeterince ilgilenmemesi boşanmaya neden olan olaylarda kusur olarak kabul edilmiştir. İlgili karar şu şekildedir: "Mahkemece "...davalı-davacı erkeğin eşine kötü davrandığı, fiziki şiddet uyguladığı ve hakaret ettiği, davacı-davalı kadının ise bir çok yabancı erkekle gece geç saatler dahil günün her saatinde olağanın çok üstünde telefon görüşmesi ve mesajlaşma yaptığı, güven sarsıcı davranışlar gösterdiği, evin temizliği ile yeterince ilgilenmediği, eşine beddua ettiği ve iş nedeni ile ...da yaşayan eşi ile birlikte yaşamaktan kaçındığı..." gerekçesiyle boşanmaya sebep olan olaylarda davalı-davalı kadının ağır kusurlu olduğu kabul edilmiş ise de; yapılan yargılama ve toplanan delillerden; davacı-davalı erkeğin mahkemece kabul edilen ve temyiz edilmeyerek kesinleşen kusurlu davranışlarına karşılık davalı-davalı kadının güven sarsıcı davranışlar içerisine girdiği, birlik görevlerini yerine getirmediği ve eşi ile birlikte yaşamaktan kaçındığı anlaşılmaktadır. Kadına kusur olarak yüklenen, kadının "eşine beddua ettiği" şeklindeki olaydan sonra evlilik birliğinin 2 yıl kadar daha devam ettiği anlaşıldığından, bu olayın davalı-davacı erkek tarafından affedildiğinin en azından hoşgörü ile karşılandığının kabulü gerekir. Affedilen veya hoşgörü ile karşılanan bu olay kadına kusur olarak yüklenemez. Tarafların gerçekleşen diğer kusurlu davranışlarına göre boşanmaya sebep olan olaylarda eşit kusurlu olduklarının kabulü gerekir. Bu husus gözetilmeden davacı-davalı kadının ağır kusurlu olduğunun kabulü doğru olmamıştır". Yarg. 2. HD., Esas Numarası: 2016/17761, Karar Numarası: 2018/5909, Karar Tarihi: 02.05.2018 Karar için bkz. www.legalbank.net.
- 11 Yarg. 2. HD., Esas Numarası: 2015/18254, Karar Numarası: 2016/11230, Karar Tarihi: 07.06.2016 Karar için bkz. www.legalbank.net.

la evlilik birliğinin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan yükümlülükler, artık eşler açısından ortak yükümlülük mahiyetini almışlardır7. Birbirlerine karşı dayanışma içinde olmak ve gerektiğinde eşine para yardımı, emek yardımı yapmak ve onun yanından ayrılmayarak ona moral vermek, bakıp tedavi etmek yardım ve dayanışma yükümlülüğünün bir gereğidir8. Bu nedenle özellikle, hem kadının hem de erkeğin aktif çalışma yaşamı içinde olduğu durumda ev işlerini sadece kadının yükümlülüğü olarak görmek kadın haklarına, aile hukukunda kadın ve erkeğin eşitliği ilkesine aykırıdır.

Kanun koyucunun TMK m. 185 hükmüyle getirdiği birlik yükümlülüklerine eşit şekilde katılma vurgusuna rağmen özellikle Yargıtay kararlarında ev işinin hala kadına ait bir yükümlülük olarak benimsendiği görülmektedir. Yargıtay, kadının ev işlerini yapmamasını, davranışları nedeniyle ortak hayatı temelinden sarsacak ve birliğin devamına imkân vermeyecek nitelikte bir geçimsizlik olarak yorumlamıştır. Nitekim ilgili kararda9, "...Yapılan soruşturma, toplanan delillerden; davalının (kadının) ev işlerini yapmadığı, temizliğe dikkat etmediği, çamaşırları yemek tenceresinde kaynatığı, doğum halinde vücudunun bozulacağını ifade ettiği anlaşılmaktadır. Kadının bu davranışları sebebiyle de taraflar arasında ortak hayatı temelinden sarsacak ve birliğin devamına imkân vermeyecek nitelikte bir geçimsizlik meydana gelmiştir. Olayların akışı karşısında koca da dava açmakta haklıdır. Bu şartlar altında eşleri birlikte yaşamaya zorlamanın artık kanunen mümkün görülmemesine göre, boşanmaya (TMK.md. 166/1) karar verilecek yerde, yetersiz gerekçe ile davanın reddi doğru bulunmamıştır..." diyerek ev işlerinin sorumluluğunun kadın eşe ait olduğu vurgusu yapmıştır. Yargıtay başka bir kararında10, "Mahkemece boşanmaya sebep olan olaylarda tarafların eşit kusurlu oldukları kabul edilerek her iki tarafın karşılıklı boşanma davalarının kabulü ile tarafların boşanmalarına karar verilmiştir. Davalı- karşı davacı kadına yüklenen "evin bakımı, yeme, içme, temizlik gibi işleri yapmakta eksiklik gösterdiği" vakıası ispatlanamamıştır. İspatlanamayan bu davranış ise kadına kusur olarak yüklenilemez". demiştir. Yargıtay diğer bir kararında da11, "Davalı-karşı davacı kadının ev işi yapmayıp, kayıncı kadının cenazesine gitmediği, davacı-karşı davalı erkeğin ise eşine "ne biçim kadınsın" deyip evden kovduğu anlaşılmıştır. Gerçekleşen bu kusurlu davranışlara göre, tarafların birinin kusurunu diğerine baskın kılmak mümkün değildir. Taraflar eşit kusurludur. Eşit kusurlu eş yararına manevi tazminat verilemez. Bu nedenle, davacı-karşı davalı er-

maktadır2. Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyet kavramı sosyal düzen kurallarından alışık olduğumuz biçimde, belirli bir zamanda ve belirli bir toplumdaki cinsler için atfedilen davranışlar olarak ifade edilmektedir3. Bu konuda görüş öne süren Butler'a göre "toplumsal cinsiyet aynı zamanda, cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmasının ta kendisidir".4 Buradan hareketle de, toplumsal cinsiyet kavramını ortaya koyan normların içinde bulunduğu toplumdan soyutlanmadan eleştirilemeyeceği ya da ortaya çıkamayacağı gerçeğini belirtmemiz gerekmektedir. Dolayısıyla toplumun ana arterlerini oluşturan ahlak ve görgü kurallarıyla beraber yoğurulan yaşayış biçimi, o yerdeki toplumsal cinsiyete dair kavramların ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu yolla ortaya çıkan/çıkarılan eşitsizlik hali ise bizleri "toplumsal cinsiyet eşitsizliği" denen kavrama değin götürmektedir.

Söz gelimi kadın ya da erkek gibi kavramları düşündüğümüzde aklımıza ilk gelen şeyleri bir kenara not edecek olsak eminim ki her birimiz için anne, baba, ev işi, çalışmak gibi kavramlar bu konuda öne çıkan kelimeler olacaktır.5 Ya da belirli meslekleri düşündüğümüzde, o mesleklerin bazılarının kadınlar için bazılarının erkekler için daha uygun olduğu tarafımızca ya da çevremizce söylenebilecektir. Üzülerek belirtmeliyiz ki bu söylemlerin hepsi birer cinsiyetçi, hegemonik söylem olarak yer bulmaktadır. Ve maalesef her birimiz isteye-

rek ya da istemeden gün içinde birçok kez bu minvalde ortaya çıkan cinsiyetçi söylemlere hizmet etmekteyiz. Bu hususta geçtiğimiz günlerde yer alan bir habere göre(6), yapay zekânın dahi bu konuda cinsiyetçi bir yaklaşıma sahip olduğunu görmekteyiz. İlgili habere göre bulunduğu konum, yapılan arama ya da yönlendirilen kimi sorular bakımından olsa gerek, yapay zekânın deneyimli doktor kavramını erkek ile, deneyimsiz doktor kavramını ise kadın ile özdeşleştirdiği bilinmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramını teorik olarak incelediğimizde, bugünkü hale gelmesinde özellikle 1970'lerde feminist düşünce ve kanaat önderlerinin çabalarının oldukça büyük olduğu bilinmektedir. Bu kişilerin ortaya koyduğu en önemli gelişim, bireylerin sahip oldukları biyolojik özelliklerin toplumsal eşitsizlikler bakımından meşru bir sebep olamayacağı ve yıllardır ortaya konmuş olan söz konusu biyolojik ve determinist anlayışın yanlışlığının ifadesi olmuştur. Bu anlayış; kadınlar ve erkekler arasında oluşan toplumsal, psikolojik ve davranışsal farkların temelinde bu cinslere ait biyolojik farklılık gerçeğine dayandırılmaktadır. Bu gerçekler, davranışsal farklılıklarının açıklanması ile kalmamış, bununla birlikte toplumsal ve siyasal anlamda ortaya konan düzenlemelerin ne biçimde olması gerektiği konusunda da meşrulaştırıcı birer araç olarak da kullanılmıştır. Örneğin; kadınlara siyasal haklar tanınması, onların sahip oldukları biyolojik özellikler sebebiyle bu hakları kullanmaya uygun olmadıkları gerekçe gösterilerek yararsız görülmüş, kadınların da hâlihazırda bu siyasal haklardan yararlanmak istemeyecekleri savunulmuştur7. Dolayısıyla bu örnekte de olduğu üzere toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, kaynağını farklı boyutlardaki iktidar ilişkilerinin sonucu olarak toplumun kadına ve erkeğe ilişkin algısından almakta olduğunu söyleyebiliriz.

Feminist düşünürler toplumsal cinsiyet kavramını biyolojik cinsiyetten farklı olacak biçimde yorumlayarak çözüme kavuşturmuşlardır. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet, toplum tarafından inşa edilen bir kavram olup tarihi ve kültürel olarak değişmekte olan sosyal ve politik faaliyetlerle bilinçli bir şekilde tekrar ve tekrar üretilen bir kavram olma amacına haizdir. Dolayısıyla bu biçimde ortaya konan toplumsal cinsiyet farklılıkları da biyolojik kaçınılmazlıklar olmaktan çok, birer toplumsal inşalardır. Bu inşalar da “toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri” olarak görünürlük kazanmaktadır8.

Kaldı ki günümüzde, artan önem ve anlayış ile birlikte cinsiyet eşitsizliğinin sadece iki cins üzerinden ifade edilmesi ve kurgulanması da oldukça eleştirilmektedir. Bu konuda özellikle 2020 ve 2024 olimpiyat oyunlarında toplumda, medyada ve spor dünyasında gündeme gelen bir başka kavram da LGBTQ+ bireylerin durumu, hakları ya da konumlarıdır. LGBTQ+ bireylerin “yalnızca vatandaş/insan olmaları” dolayısıyla “doğal olarak” kazandıkları “spor yapma hakkı”(9)nın bir yansıması olarak bu organizasyonlara katılımları, yarışmaları ve ödül almaları ile ilgili olarak birçok düşüncenin ortaya konduğu görülmektedir. Her ne kadar çalışmamızın ana hedefi olmasa da, Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'nce de “kesişimsellik” kavramı ile ifade edilen bu durum10; her yönden cinsel yönelime aynı biçimde eşitlik tanınmasını, hiçbir cinsel yönelik, ırk, engellilik ve sair kategorilerin birbirinden ayrı biçimde ele alınamayacağını vurgulayan bir yaklaşımdır. Kökenleri 19. Yüzyıla değin uzanan bu kavram başta siyah ten renginden dolayı ayrımcılığa maruz kalan kadınların çabalarıyla başladığı ve sonrasında trans aktivistlerin ve lezbiyenlerin de katılımıyla bugünkü haline doğru evrildiği söylenebilir.11 Yakın geçmiş üzerinden ilerleyecek olursak, özellikle 2024 olimpiyat oyunlarında ortaya çıkan kimi spekülasyonlarda bu durumun oldukça yanlış biçimde tartışıldığını, bunun sonucunda da kimi sporcuların belirli çevrelerce ortaya konan mesnetsiz düşüncelerle çeşitli propaganda ya da eleştirilere maruz bırakıldıklarını ifade edebiliriz.12 Yaşanan bu tarz olaylar da gerek uluslararası alanda gerekse Türkiye içinde yaşayan vatandaşları farklı yönelim ve gruplara karşı önyargıda bulunmaya zorlamakta ve hatta bu konuda kimi sınırları aşip bu kişilere karşı ortaya çıkan homofobi, nefret söylemleri ve damgalanmalara kadar götürmektedir.

Pozitif Hukuk ve Cinsiyet Eşitliği:

Cinsiyet eşitsizliği bakımından ortaya konan hukuka aykırı davranışlar ile birçok hak kaybı ve hukuki sorun ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki bu duruma ilişkin çözüm çok da uzakta aramadan pozitif hukuk bağlamında kimi düzenlemeler üzerinden ifade edilebilmektedir. Buna göre öncelikle Türk Hukuku bağlamında bir çözüme varacak olursak; Türk hukuk sisteminin en temel kaynağı olan Anayasamız Madde 10'da da ifade edildiği üzere “...Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür...” denmektedir. Dolayı-

ıyla Türkiye açısından toplumsal yargılardan sıyrılıp sadece pozitif hukuk bağlamında bir düşünce ile dahi varabileceğimiz bu temel argüman belki de her türlü önyargı, baskı ve yıldırıdan uzak biçimde yaşamamızı sağlayabilecektir. Bu konuda düzenlemelere bakıldığında da Türkiye'de bilhassa eskiden yürürlükte bulunan “Teknik Adam Talimatnamesi”13 gibi mevzuatların ya da mevzuatlar içerisinde yer alan “teknik adam”, “...kadın olmak zorunludur” biçimindeki ifadelerin çıkarıldığını ya da uygun olan versiyonları ile değiştirildiğini görmekteyiz. Bu durumun ülkemiz açısından olumlu bir düzenleme ideolojisinin ürünü olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Öte yandan birçok ülke, organizasyon ya da örgüt bakımından önem arz eden uluslararası hukuk metinleri açısından ifade etmemiz gerekirse;

Birleşmiş Milletler'e göre toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkileri düzenleyen uygulama ve kurum ve toplumsal kurallara atıfta bulunmaktadır. Buna göre kadınlarla erkekler arasındaki “kadınlık” ve “erkeklığın” sosyo-kültürel tanımlamaları içeren iktidar ilişkileri ile ekonomik ilişkileri kapsamaktadır.14 Avrupa Konseyi'ne göre ise toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin toplumsal anlamda inşa edilmiş tanımları ile ifade edilmektedir. Yani biyolojik cinsiyetin kamusal alanda, toplumsal ve özel yaşamda kadınlarla erkeklerle atfedilmiş görev, fonksiyon ve roller doğrultusunda tasarlanmış hali, bir nevi kadınlık ve erkeklığın kültüre özgü biçimde atfedilmiş halidir.15 Uluslararası örgütlerce gerçekleştirilen çalışmalara bakıldığında ise güncel olumlu adımlara rastlamaktayız. Buna göre Birleşmiş Milletler Bünyesinde Spor ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Alanında kimi çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Buna göre 2023 yılında Sporda Kadınlar ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddetle Mücadele: Politika Yapıcılar ve Spor Uygulayıcıları için El Kitabı yayımlanmıştır. Burada amaç UNWOMEN, UNESCO ve EU-UN Spotlight Girişimi ile beraber soruna ilişkin ortak bir anlayış oluşturmaktır.16 Yanı sıra UNESCO tarafından 2023 yılında Küresel Spor Konferansı gerçekleştirilmiş,17 Avrupa Komisyonu tarafından ise 2020 yılında Sporda Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Öneriler ve Eylem Planı (2022)18 İsimli bir politika belgesi yayınlanmıştır. Ayrıca Uluslararası Olimpiyat Komitesi ile BM Kadın Birimi arasında 2022 yılında sporda ve spor yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğini ilerletmek için uzlaşma belgesi (Memorandum of Understanding-MoU) imzalamıştır. Bu belge kadınları ve kız çocuklarını spor yoluyla güçlendirmenin yanı sıra fırsatların teşvik edilmesi ile toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesini sağlamaya çalışmaktadır.19

Türk Sporunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Türkiye:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sunumu:

Spor cinsiyet eşitliği denince akla ilk gelen şey haber ve reklamlardır. Bu konuda cinsiyetçi temsilin en önemli unsurlarından biri haberlerde kullanılan görsellerdir. Dikkat edilirse haberlerde kullanılan büyük boyutlu görsellerin çoğunun erkek sporculara ait olduğu görülecektir. Türkiye bakımından irdelemek gerekirse, kadın sporculara ait görseller ise erkek sporculara nazaran oldukça az, daha küçük boyut ve puntolarda ve genellikle daha zor görünebilecek yerlerde yer almaktadır.20 Kadınların görüntüleri incelendiğinde ise çoğunlukla cinsellikle ilgili göndermeler yapıldığı görülmekte21, kadınların bedenleri tabiri caizse seyirlik birer nesne haline dönüştürülerek farklı bir kavrama doğru çekilmek istendiği anlaşılmaktadır. Buna karşın erkeklerin görsellerinde ise hırs, öfke saldırganlık gibi imalar taşıyan görüntüleri odaklanılması dikkat çekmektedir. Söz konusu temsil biçimi, sporun eril özellikler üzerinden kurgulanmasına katkı sağlamakta ve onun bu biçimde ifade edilmesini güçlendirmektedir. Keza “erkekler için” kabul edilen diğer sektörlerde olduğu üzere spor medyasında da çalışanların çoğunluğunun erkek olduğu bilinmektedir.22 Bunun yanı sıra mevzuatsal düzenlemelerin eşlik ettiği hak sistemi içerisinde hepimizin kabul ettiği üzere “eşit işe eşit ücret” verilmesi kavramının uygulanması hususunda da birçok hak kaybının yaşandığı bilinmektedir. Özellikle Türkiye bakımından kaynakların dağılımı, amatör liglerde kadınların aldığı ücretlerin azlığı yer yer tartışılmaktadır. İşin ilginç yanı sıra hâkimiyetin bir tezahürü olarak bu durum birçok taraftarca olağan karşılanmaktadır. Bu konuda oyun kurucu olarak kabul edilen ABD'de “Truth Has Voice” adıyla öne çıkan kampanya başta bir cinsel taciz skandalına karşı olarak başlayan ve fakat sonrasında bir kadın hareketine dönüşen bir hal aldığı görülmektedir.23 Kaldı ki geçmişte 1974 yılında ABD Açık Turnuvası'nda kadın sporcu Billie Jean King tarafından gündeme getirilen eşit ödül hakkı da o zaman dilimi için ses getiren bir niteliğe bürünmüştür. Billie Jean King turnuvada yarışan kadın sporcuların erkeklerle aynı miktarda ödüle sahip olmaları gerektiğini ifade etmiş ve bu durumun gerçekleşmemesi sonucunda ise turnuvaya katılmayacağını bildirmiştir.24 Böylece Billie Jean King ve kurucusu olduğu vakfın eşitlik mücadelelerinin bir etkisi ile Forbes'in en çok kazanan kadın sporcular 2023 listesinde, ilk on kadından dokuzunun tenisçi olduğu görülmektedir.25

Ayrıca Türk medyasında sporda karşılaşma ve başarıları betimlemek için cesaret, güç, saldırganlık performansa vurgu yapan ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Yayınlarda erkek sporcular, eril özellikler atfedilerek; tutuğunu koparan, cesur yürekli, yıkılmaz, makine misali sürekli gol/sayı üretebilecek yetenekteki kişiler biçiminde tasvir edilmektedir. Bu bakımdan haber metinlerinde kazanmak ve başarı için şiddet ve güce gereklilik vurgulanmaktadır²⁶. ‘Parçala da gel aslanım’, ‘Aslan potada ezdi geçti’ gibi başlıklar bu durumun örnekleridir. Buna rağmen kadın sporcuların başarıları ise erkek sporculara nazaran daha olağan bir dille ifade edilmekte ve daha çok kadın cinsiyetine vurgu yapılarak betimlenmektedir. Örneğin; ‘Filenin Sultanları’, ‘Sarı Melekler’ gibi ifadeler bunun örnekleridir. Bu da spor medyası tarafından oluşturulan ‘zorunlu heteroseksüelliğe’ hizmet etmektedir. Yani kadınlar, kabullendirilen egemen cinsiyet rollerine uygun şekilde eş, abla, anne ve kız arkadaş gibi bu görevlere ve heteroseksüelliğe uygun roller ile sunulmaktadır.²⁷ Hatta bu duruma ek olarak kimi reklamlarda kadınların erkeklerden daha küçük boyutlarda gösterilmesi, kimi futbol takımlarının galibiyet sevinçlerinde tecavüz temalı müzikleri kullanmaları²⁸, söylenen argo sözcüklerin ya da takınılan tavırların kadın bedeni temalı olması ve fakat bunun taraflarca ‘normalmiş gibi savunularak’ eyleme konulması gibi daha birçok örnek de verilebilir. Fakat ne yazık ki spor gazetesi okuyucularının çoğunlukla erkeklerden oluştuğu düşünüldüğünde, sunulan erkek egemen kültürün çevresinde gelişen ortak kimlik ve anlayış inşası sorunsalı, bir nevi okuyucuyu istediği yerden yakalama çabalarına hizmet eden kapitalist düşüncenin sonucu olarak, eril bir dilin hâkimiyetini ortaya koymaktadır. Kaldı ki ortaya konan bu eşitsiz hâkimiyet, kadınları birer cinsel meta olarak kullanmaktan haz alıp bu hazı pazarlamaktan da geri durmamaktadır.

Ayrıca Türkiye’de sıkça yer bulan yargılar üzerinden ilerlemek gerekirse, bazı branşların kimi cinsiyetlere daha fazla yakıştırıldığı görülmektedir. Bu hususa teorik anlamda mesleki katmanlaşma/tabakalaşma adı verilmektedir. Yatay ve dikey biçimde ele alınan tabakalaşmaya göre mesleklerin “kadın işleri” ve “erkek işleri” olarak ayrışması yatay tabakalaşma, aynı meslekte kadın ve erkeklerin farklı pozisyonlarında bulunması dikey katmanlaşma olarak betimlenmektedir.²⁹ Bu noktadan hareketle branşların “kadın sporu” ve “erkek sporu” olarak ayrışdırılması yatay tabakalaşmanın bir göstergesidir. Türk sporu bakımından verilerle ifade etmemiz gerekirse; yatay tabakalaşma dâhilinde ulaşıla-

bilen son rakamlara göre³⁰, lisanslı sporcu kategorisinde toplam lisanslı sporcu sayısında kadın sporcu oranı % 36,7, erkek sporcu oranı %63,28’dir. Hatta bu rakam 2020 yılına göre değerlendirildiğinde, kadın sporcu oranının olarak % 4,78 oranında bir düşüş gösterdiği görülmektedir.³¹ Ne yazık ki bu durum irdelendiğinde Türkiye’de birçok spor dalına ait önyargıların bulunması, kadınların olabildiğince bu branşların dışında tutulmaya çalışılması ya da ailelerin çocuklarını bu branşlara yönlendirmek istememesi gibi kimi olumsuz tutumların olduğu bilinmektedir.³²

Türk Sporunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Verilerinin³³ Yorumlanması:

Türkiye’de kadın sporcu sayısının yüzdeler olarak en fazla olduğu 5 branş; voleybol 69.27, dans sporları 68.21, buz pateni 66.55, Jimnastik 63.66, halk oyunları 59.65 biçiminde istatistiklerde yer bulmaktadır. En az olan 5 spor ise; geleneksel güreşler 3.28, güreş 7.10, geleneksel atlı spor dalları 7.72, otomobil sporlar 9.84, geleneksel spor dalları 13.83 dür. Bu spor dallarına genel olarak bakıldığında ne yazık ki ailelerin kız çocukları bakımından daha fazla yakınlık hissettiği branşlar olduklarını söylememiz çok da abes olmayacaktır. Aynı rapordan elde edilen sonuçlara göre engeli bulunan lisanslı sporcular bakımından da durumun ne yazık ki çok fazla değişmediği görülmektedir. Buna göre dört spor federasyonuna bağlı (Bedensel Engelliler, Görme Engelliler, İşitme Engelliler, Özel Sporcular) engelli lisanslı kadın sporcu oranı % 22,78, engelli lisanslı erkek sporcu oranı ise % 77,22’dir. Pek tabii ki engelli sporcular bakımından ortaya çıkan zorlukların boyutları ve dereceleri çok daha farklıdır. Bu bakımdan buradaki detaylandırmanın farklı bir çalışmanın konusu olabileceğini gözden kaçırmamak gerekmektedir.

Türk sporunda sadece kadın sporcular değil, sporun içindeki ana süljelerden biri olan antrenörler bakımından da benzer sonuçlar ile karşılaşmaktadır. Buna göre elde edilen elli dokuz spor federasyonuna bağlı toplam antrenör sayısı 302.502 olup kadın antrenör oranı % 33,75, erkek antrenör oranı %66,25’tir. 2023 yılında 59 spor federasyonu içinde kadın antrenör oranının erkek antrenör oranından yüksek olduğu üç spor federasyonu vardır: Bunlar; Jimnastik %78,52, Herkes için Spor %66,77 ve Buz Pateni Federasyonudur %53, 83. Buradaki sonucun da tıpkı aile-kız çocuğu arasındaki problematikte olduğu gibi yönetim ve gereksinimlerin tek bir cinsiyete duyarlı biçimde hegemonik bir zorlama ile

kullanılmasından ileri geldiği düşünülmektedir.

Türk sporu bakımından ana süljelerden belki de en önemlilerinin başında gelen şey sporun örgütlenmesi olacaktır. Bu bakımdan spora ilişkin ana örgütlenme incelendiğinde, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı yönetim teşkilatındaki pozisyonların (Bakan, Bakan yardımcısı, Genel müdür/Daire başkanı) kadın cinsiyet dağılımı ne yazık ki %0 olarak gözlemlenmektedir. Yani Türkiye’de sporun üst yönetim örgütlenmesinde kadın yönetici bulunmamaktadır.³⁴ Pek tabii ki bu mevzuatsal bir zorunluluk değildir. Fakat cinsiyet eşitsizliğinin olumlu yöne doğru evrilmesini istiyorsak, bu konuda ana arterlerden başlamanın sorunu çözmek hususundaki en önemli adım olduğu, bürokratik modellerin işlevselliği bakımından da anlaşılmaktadır. (Örneğin; Weberyen yönetim anlayışı).

Yine de yaşanan zorluklara rağmen geçtiğimiz günlerde gerçekleşen Paris 2024 Olimpiyat Oyunlarına Türkiye 102 sporcu ile katılmıştır. Bu organizasyonda tarihi bir sayı ile 18 spor dalında 54 kadın ve 48 erkek sporcu ile müsabakalara katılım sağlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde 2012 Londra Olimpiyat Oyunlarından sonra ikinci kez kadın sporcu sayısının erkek sporcu sayısından daha fazla olduğu bir katılım gerçekleştirilmiştir.³⁵

Sonuç ve Öneriler:

Değirmeye çalıştığımız kavram ve ifadeler, hem dünyada hem de Türkiye’de sporda toplumsal cinsiyete dair kavramların farklı kesimlerce ne şekilde algılandığı, sunulduğu ve ne biçimde düzenlendiğini gözler önüne sermektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse bilhassa Türkiye bakımından son yıllarda yapılan “düzenlemelerin” toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermek adına pozitif yönde olduğu ifade edilebilir. Ayrıca “spora katılım” bakımından ortaya konan veriler incelendiğinde de aynı pozitif ivmenin sürdüğü belirtilebilir. Fakat düzenlemelerin yürütülmesi hususunda uygulamaya bakıldığında ise yönetim kademelerinde ortaya konan tek eşlilik, farklı birimlerde ön plana çıkan hukuka aykırılıklar³⁶ olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bunların giderilmesine özen gösterilerek bu yönde toplumsal cinsiyete dair eşitsizliklerin önüne geçilmesine çalışılmalıdır. Bu bakımdan yapılabilecek öneriler şunlardır:

- Sporun yönetsel birimlerinde kadınlara da yer verilmesi, bu konuda pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

- Kadın sporları bakımından birçok takımın en önemli sorunu yetersiz finansmandır. Bu bakımdan sponsorluklar ve/veya televizyon sözleşmelerinde kadın takımlarına öncelik verilebilir.
- Yönetim kadroları oluşturulurken cinsiyet, siyasi eğilim gibi kavramlar yerine “liyakat” egemen kılınmalıdır.
- Kadın ve erkek sporcuların eşit biçimde ücret kazanmaları sağlanmalıdır.
- Dördüncü ana erk olarak da ifade edilen “medya”nın spora teşviki ve sporcuları tasvir etme biçimi, toplumsal cinsiyet kalıplarının oluşmasında oldukça etkilidir. Bu bakımdan spor medyasının kadın sporcuların başarılarını bildirirken onları önce kadın, sonra sporcu olarak tasvir etme eğilimindedir. Bu bakımdan medyanın ele alış biçiminin regüle edilmesi gerekir.
- Gelenekselleşmiş kalıp yargıları taşıyan kişiler erkeklerin kadınlardan her zaman daha güçlü ve sporda daha iyi oldukları inancını taşımaktadır. Dolayısıyla erkeklerin potansiyel iyi sporcu olduğunu düşünmektedirler. Hâlbuki farklı veriler incelendiğinde kadınların daha dikkatli sporcular olduğu, daha az sakatlık riski yaşadığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla özellikle spor yönetiminde kalıp yargılara uymayan bilimsel bir yaklaşım gözetilmelidir.
- Spor dalı seçimleri bakımından herhangi bir cinsiyete yakınlığın önüne geçilmelidir. Bu konuda bankanlıkça yapılan olağan sporcu taramalarının daha objektif olması sağlanmalıdır.
- Cinsiyetler arası eşitliği teşvik edici programlar geliştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Özellikle son yıllarda spor psikoloğu gibi çeşitli özel meslek gruplarının federasyonlarda yer almasının branş bazında başarıyı arttırdığı bilinmektedir. Bu bakımdan psikolog, sosyal çalışmacı ve sair meslek gruplarının etkinliği arttırılmalıdır.
- Olası aykırı hareket ve suçlar bakımından ihbar platformları kurulmalıdır.

1 Bayhan, V. (2013). Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet. Doğu-Batı Düşünce Dergisi, 63, 147-165.

2 Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışabilir? C.U. Tıp Fakültesi Dergisi, 25 (4), 83-88.

3 Wooddan Aktaran: Şıvgın, N. (2015). Cinsiyet Rollerini Eğitim Etkinliklerinin Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargılarına Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

4 Butler’dan Aktaran: Kavasoglu ve Yaşar (2016). Toplumsal Cinsiyet Normlarının Dışındaki Sporcular, Spor Bilimleri Dergisi, 27(3), s.118-132.

5 Farklı türde sıfatlar için bkz.: Ember, C. R. & Ember, M. (2004). Encyclopedia of Sex and Gender- Men and Woman in the World’s Culture, Volume 1, 10th Edition, Kluwer Academic Plenum Publishers: New York, 14.

6 <https://www.diken.com.tr/yapay-zeka-cinsiyetci-kikti-doktor-deneyimsizse-kadin-deneyimliye-erkek/>

7 Stanford University. (2009). Feminist Perspectives on Sex and Gender. 23.01.2010. <http://plato.stanford.edu/entries/feminism-gender/>

8 Marshall'dan Aktaran: Sayer, Handan (2011). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı, TC. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayını, s.10.

9 Spor yapma hakkı kavramı ile ilgili olarak ayrıca bkz.: Vurgun ve Çelik (2019). https://www.academia.edu/44976718/Sosyal_Devlet_ve_Sosyal_Haklar_Ba%C4%9Fam%C4%B1n_da_Bir_%C4%B0nsan_Hakk%C4%B1_Olarak_Spor_Yapma_Hakk%C4%B1

10 https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1050?language_content_entity=en

11 <https://feministbellek.org/kesisimsellik/#:~:text=Kesi%C5%9Fimsellik%20cinsiyet%2C%20cinsel%20y%C3%B6nelim%2C%20s%C4%B1n%C4%B1f,le%20a%C4%B1namayaca%-C4%9F%C4%B1n%C4%B1%20vurgulayan%20bir%20yakla%C5%9F%C4%B1md%C4%B1r>

12 <https://teyit.org/dosya/cezayirli-boksor-imane-khelif-hakkinda-neler-biliniyor>

13 <https://tufad.org.tr/client/webs/tufad/sys/subeler/0/docs/Teknik-Adamlarin-Statusu-ve-Calismasi-Esaslar-Talimati.pdf>

14 UN. (2008). The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality. 29.07.2008, <http://www.un.org/womenwatch/daw/public/w2000/W2000%20Men%20and%20Boys%20E%20web.pdf>.

15 Council of Europe (CoE). (2004 b). National Machinery, Action Plans and Gender Mainstreaming in the Council of Europe Member States Since the 4th World Conference on Women (Beijing, 1995). Strasbourg: Council of Europe Press.

16 UNWOMEN & UNESCO, 2023 Official Web Site.

17 <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-global-sports-conference-mineps-vii>

18 European Commission (2022). Towards more gender equality in sport Recommendations and action plan from the High Level Group on Gender Equality in sport (2022). European Commission. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1939>)

19 <https://olympics.com/ioc/news/ioc-and-un-women-sign-new-agreement-to-advance-gender-equality-in-and-through-sport>

20 Hacısöftaoğlu, İ. & Koca, C. (2011). Spor Medyasında Hegemonik Erkeklğin(Yeniden) Üretimi: 'Delikanlı Gibi Yaşayın, Delikanlı Gibi Oynayın'. İlker Erdoğan (Ed), Medyada Hegemonik Erkeklik ve Temsil. (ss.69- 93). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

21 Yurtdışı örnekleri için bkz.: <https://www.sivilsayfalar.org/2021/08/13/feminist-bakis-spor-alaninda-da-yerini-genisletiyor/>

22 Baştürk ve Şakar (2020). Basketbol Reklamları Üzerinden Spor Medyasında Cinsiyetçi Söylem ve Hegemonik Erkeklik Temsili, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS) December 2020 : Volume 6 (Issue 2), s.503-517.

23 <https://www.nytc.com/press/the-truth-has-a-voice-new-york-times-u-s-open-ad-reflects-on-storied-fight-for-gender-equality-in-sports/>

24 <https://www.billiejeanking.com/equality/>

25 <https://www.forbes.com/sites/brettknight/2023/12/21/the-worlds-highest-paid-female-athletes-2023/?sh=55ef48652b4c>, Bu konuda ekstra örnek için bkz.: <https://bigumigu.com/haber/kadin-ve-erkek-sporcular-arasindaki-esitsizlige-dikkat-cekten-toplar/>, <https://bigumigu.com/haber/nike-abd-kadin-futbolcularinin-basarisini-kutluyor/>

26 Köse, A. (2015). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Söylemsel İnşasında Spor Basını: Aslanlar, Kartallar ve Timsahlar Dünyasında Peri ve Melek Olmak. Şahinde Yavuz (Ed), Toplumsal Cinsiyet & Medya Temsilleri. (ss. 197-225). İstanbul: Heyamola Yayınları.

27 Baştürk ve Şakar (2020). Basketbol Reklamları Üzerinden Spor Medyasında Cinsiyetçi Söylem ve Hegemonik Erkeklik Temsili, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS) December 2020 : Volume 6 (Issue 2), s.503-517., Ayrıca farklı türde bir yorum için bkz.: Bağlan, Aysu Melis (2020). Anne Ben Şike Mağduru Muyum?, İstanbul: Velespit Yay., s.63-73.

28 <https://spor.haber7.com/antalyaspor/haber/1790063-antalyaspor-dan-nuri-alco-muzigi-actiklamasi>

29 İşçiçök, Ö., ve ark. (2002). "Çağdaş Sanayi Merkezlerinde Kadın İşgücünün Konumu: Bursa Örneği", TİSK.

30 Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği (KASFAD) 2023 Raporu.

31 2020 ve 2023 yıllarına ait sporcu verileri karşılaştırıldığında sporcu sayısında çok ciddi bir artışın olduğu gözlenmektedir. Kaynak: CEİD Raporu.

32 Bu konuda ayrıca farklı bir bakış açısı olarak bkz.: Dinç, Uluöz ve Sevimli (2011). Ailelerin Çocuklarını Spor Ve Fiziksel Aktiviteye Yönlendirmelerine İlişkin Görüşleri, New World Sciences Academy 2011, Volume: 6, Number: 2, s.93-101.

33 Kadınlar için Spor ve Fiziksel Aktivite Derneği (KASFAD) 2023 Raporu

34 TC. Gençlik ve Spor Bakanlığı sitesi 01/11/2024 tarihi verisidir.

35 <https://turkiye.un.org/tr/275309-paris-2024-olimpiyatlar%C4%B1-ile-oyunu-de%C4%9Fi%C5%9Ftiriyoruz-kad%C4%B1n-ve-erkek-sporcularda-e%C5%9Fit-kat%C4%B1l%C4%B1m#:~:text=TMOK'da%20personelin%20%46%3B%Cye%20oran%C4%B1%20%64%3BCr>

36 Çalışmamızın konusu olmadığı için ele alınmamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Vurgun, Şanser (2024). Uluslararası Örgüt Kararlarının Türk Spor Hukuku Üzerindeki Teorik Etkisinin Örnek Kararlar Işığında İncelenmesi, Kocaeli Üniversitesi SBE., Kamu Hukuku Yayınlanmamış Doktora Tezi.

İklim Krizi ve Kadınlar: Kırılmalılıkları Gücümüz Yapmak

Dr. Evrim Durmaz

Dr. Evrim Durmaz, lisans eğitimini Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. Yüksek Lisans derecesini Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Spinoza'da Hak Düşüncesi ve Bunun Temeli Olarak İfade Özgürlüğü" isimli teziyle, doktora derecesini aynı Enstitüde "Doğanın Hakları: Çevre Hukukuna Alternatif Bir Kuram" isimli teziyle tamamlamıştır. Halen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak görev yapmakta ve ekoloji, toplumsal cinsiyet, hak kuramları konularında akademik çalışmalarına devam etmektedir.

İklim krizi ağırlığını giderek daha fazla hissettiren, farklı derecelerde de olsa hepimizi etkileyen ve etkilerinden hiçbirimizin kaçamayacağı bir olgu. Yeryüzünün iklimi çağlar boyunca değişse de son dönemde yaşanan değişiklikler insan etkileri kaynaklı ve Sanayi Devriminden sonraki kısa süre içinde gerçekleşmesiyle diğerlerinden ayrılmaktadır. İklim krizi yeryüzünün en hassas bölgelerinde daha da yoğunlaşmak üzere hemen her yerde aşırı hava olayları (şiddetli yağışlar, don, hortum vd.), kuraklık, seller, buzulların erimesi, yaz mevsimlerinin daha sıcak geçmesi ile karakterize olmaktadır. Bu değişikliklere bağlı olarak tarımsal üretim düşmekte, kuraklık ve gıda sıkıntılarında çatışma ve savaşa yol açmakta, zararlı türler ait olmadıkları ekosistemlere girerek buradaki dengeyi bozmakta, sıcaklığa bağlı hastalık ve ölümler artmakta, bazı bölgelerin yaşama veya üretime elverişsiz hale gelmesi nedeniyle iklim kaynaklı göçler yaşanmaktadır. İklim krizinin en çok etkilediği kesimler küçük ölçekli üretici köylüler, güvencesiz kent suları, yaşça büyük yurttaşlar, ada ülkelerinin halkları, yerli halklar, mülteciler ve elbette kadınlardır.

1. Kadınlar Neden İklim Krizinden Daha Çok Etkileniyor?

Ekofeminizm perspektifine göre kadınlar ve doğa arasında ataerkil ve kapitalist sistem tarafından sömürülmeleri ve ezilmeleri açısından ortaklıklar mevcuttur. Çevre sorunları kadınları daha çok etkilemekte ve kadınlar ekolojik hareketlerde aktif rol üstlenmektedir.1 Kadınların krizlerde daha çok zorlanmaları varoluşsal

bir kırılmalılığa sahip olmalarından değil eşitsiz bir sistemde halihazırda dezavantajlı bir kesim olmalarından kaynaklanmaktadır.

Ataerkil Sistem

Kadınların iklim krizinden çok daha fazla etkilenmelerinin nedenlerinin başında içinde yaşadığımız ataerkil sistem gelmektedir. Yeryüzündeki bütün toplumlarda dereceleri değişmekle birlikte kadın ve erkek arasında cinsiyet eşitsizliği mevcuttur. Ataerki (patriyarka) insanlık tarihinin bir döneminde ortaya çıkan, kadın cinsinin ezilmesine dayanan bir yapı olarak kapitalist ve modern dönemde de içselleştirilerek ve hatta bazı açılardan güçlenerek varlığına devam etmiştir. Bugün dünyadaki bütün gelişmeler bu eşitsiz yapı çerçevesine dahil olmaktadır. Mevcut eşitsizliği derinleştirecek her değişiklik bu nedenle kadınları daha çok etkilemektedir.

Kadınlar ataerkil toplum yapısında halihazırda ezilirken ve şiddete maruz kalırken, iklim krizi kadınları daha güvencesiz hale getirmektedir. Örneğin artan kuraklıklar nedeniyle kız çocukları ve kadınlar evlerinden çok uzak yerlerden su taşımak zorunda kalmakta ve bu da hem okul oranlarının düşmesine hem de onların tehlikeye daha açık hale gelmelerine neden olmaktadır.2 Kadınlar ev, çocuk ve yaşlı bakımıyla ilgilenmektedirler. Bu nedenle felaket anlarında daha az hareket kabiliyetine sahiptirler. 2004'te Asya'daki tsunamide ölenlerin yüzde 70'i evlerinde tsunamiye yakalanan ka-

dınlar ve çocuklardır.³ Benzer şekilde bazı toplumlarda kadınlara yüzme öğretilmemesi, kıyafetlerinin daha çok katmandan oluşması⁴ ve afet anlarında evden çıkarken giyinme zorunluluğu hissetmeleri nedeniyle daha fazla kadın hayatını kaybetmektedir.

Sosyo-Ekonomik Eşitsizlikler

Kadınların iklim krizinden daha çok etkilenmesinin diğer bir nedeni sosyo-ekonomik eşitsizliklerdir. Atar-til ve kapitalist sistemin ürettiği bir sonuç olarak dünyadaki yoksulların çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır ve kadınların çoğu yoksuldur. İklim krizi yoksulluğu daha da derinleştiren bir olgudur. Kadınlar gıda üretiminin yüzde 80'ini gerçekleştirmekte, bu nedenle iklim krizi bu üretici kadınların hayatını zorlaştırmaktadır.⁵ İklim krizi yoksulluğu ve sosyal adaletsizliği arttırdığı için kız çocuklarının okulu bırakmalarına ve zorla evlendirme oranlarının yükselmesine de neden olmaktadır.⁶ Ayrıca iklim krizinin yol açtığı ekonomik durgunluk dalgalarında kadınlar işten öncelikle çıkarılanlardır. Kadınların sosyo-ekonomik nedenlere bağlı mağduriyetleri farklı bölgelerde daha ağır hale gelebilmektedir. Örneğin iklim krizinin ve buna bağlı çatışmaların en fazla tesir edeceği öngörülen Afrika ülkelerinde daha az ücretle çalışmaları, tarım ve turizm gibi daha az gelir getiren sektörlerde emek gücünü oluşturmaları ve HIV/AIDS oranının daha yüksek olması gibi etmenler kadınların iklim krizi karşısındaki kırılganlıkları arttırmaktadır.⁷

Kadınların Çevresel Etkilere Açık Olması

Kadınlar aşırı sıcaklar gibi değişikliklerden daha fazla etkilenmektedirler. Avrupada gerçekleşen sıcak hava dalgalarında hayatını kaybedenler arasında kadınların oranı daha yüksektir. Artan sıcaklıklar nedeniyle bazı bölgelerde sıtma etmenleri çoğalmakta bu da en çok hamile kadınları etkilemektedir.⁸ Hava kirliliği ve sıcaklıklara maruz kalma erken doğuma, düşük doğum ağırlığına ve hem hamileyken hem de doğum yaptıktan sonra kadınlarda sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Ayrıca yine menopoz süreci açısından sıkıntılar yaratmaktadır.⁹ Kadınların afet durumlarında sağlık hizmetlerine erişememesi ağırlaştırıcı bir faktördür. Örneğin Pakistan'daki seller sırasında 650 bin hamile kadın hastanelere gidememiş ve açık havada doğum yapmak zorunda kalmıştır. 8 milyon kız çocuğu ve kadın da adet dönemlerinde hijyenik ürün ve tuvaletlere erişememiştir.¹⁰ Kadınların, onarıcı mekanizmaların eksikliği gibi

toplumsal eşitsizlikler nedeniyle psikolojik sorunlara daha açık olmaları iklim krizi açısından daha olumsuz bir tablo yaratmaktadır. Gençler ve sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı grupların yanı sıra kadınların, afetlerden sonra psikolojik sorunlar yaşama oranları daha yüksektir.¹¹

Zorla Yerinden Edilmeler ve Çatışmalar

Kadınların iklim krizinin sonuçlarına daha çok maruz kalmalarının diğer bir sebebi zorunlu göç olgusudur. Bahsettiğimiz bütün yapısal eşitsizlikler sonucunda iklim krizi kaynaklı yerinden edilenlerin yüzde 80'ini kadınlar oluşturmaktadır.¹² Kadınların yaşadıkları evleri, topraklarını, destek gruplarını kaybederek daha güvensiz, daha yoksul hale gelmeleri, zor şartlarda hayatlarını sürdürmek ve ailelerine bakmak zorunda kalmaları yaşamlarını ağırlaştırdığı gibi onları her türden şiddet ve istismara da açık hale getirmektedir. Kadınların silahlı çatışma ve savaşlar esnasında cinsel şiddete uğrama oranları artmaktadır. İklim değişikliğine bağlı yaşanan çatışmalar bu açıdan da kadınlar üzerinde ağır sonuçlar doğurmaktadır.

Kadınlar ve İklim Kriziyle Mücadele

Bütün bu olumsuz verilere rağmen kadınlar iklim kriziyle mücadelede sistemsel değişim için kilit bir önem taşımaktadırlar. Kadınların daha yoksul ve güvensiz olması, daha az eğitim alabilmeleri, politikadan ve karar verme mekanizmalarından dışlanmış olmaları,¹³ ev, çocuk ve yaşlı bakımına ilişkin sorumlulukların kadınlarda toplanmasının iklim eylemliliği açısından kadınları kısıtladığı bir gerçektir. Ancak kadınların ve doğanın aynı sistem tarafından şiddete uğraması aralarında bir ittifak geliştirmekte, yaşamlarını, haklarını, çocuklarını, doğal çevrelerini koruma mücadeleleri doğanın korunmasında ve iklim değişikliğine karşı harekete geçmede onları ön plana çıkarmaktadır. Kadınların kırılganlık olarak tanımlanan özellikleri onların aynı zamanda güçlerinin kaynağı haline gelebilmektedir. Kadınlar diğer çevre mücadelelerinde olduğu gibi iklim kriziyle mücadelede de etkin bir şekilde katılım sergilemektedirler.

Doğayı Korumada Kadınların Önemi

İklim kaynaklı değişimlere uyum sağlama ve etkileriyle baş etme mekanizmalarını öncelikle kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar başta tarımsal üretime ilişkin uygu-

lamalarını, su kullanımını, ürettikleri tarım ürünlerinin cinslerini vd. değiştirerek yeni koşullara adapte olmaya çalışmaktadırlar.¹⁴ Aynı zamanda sürdürdükleri hayat alışkanlıkları nedeniyle çevrelerine daha duyarlıdır. Örneğin gelişmiş ülkelerde kadınlar tüketime ilişkin kararların yüzde 70-80'inde etkilidirler ve dolayısıyla daha sürdürülebilir ürünlerden yana tercihlerini kullanabilirler. Ayrıca kadınlar geri dönüşüme, enerji tasarrufuna daha çok dikkat etmektedirler. Bu nedenle iklim konusunda daha az karbon ayak izi üreten ürün ve teknolojilerin seçiminde kadınların ağırlığını koyması fark yaratabilecektir. Yine kadınların daha çok olduğu karar alma mekanizmalarına sahip ülkelerin iklim anlaşmalarını onaylama ve daha iyi iklim politikalarını kabul etme oranları yüksektir.¹⁵

Kadınlar çevre korumaya ilişkin hareketlerde ön safalarda yer almaktadır. Dünyadaki ekoloji mücadelelerinin en aktif kesimini yerli halkların kadınları ve kırsal üretici kadınlar oluşturmaktadır. Birçok yerde kendi doğal çevrelerini korumak için harekete geçen kadınlar zaman zaman kolluk müdahalesine maruz kalsalar da eylemliliklerinden vazgeçmemişlerdir. Bu mücadelelerin çoğu (yeni bir maden sahası açılmasına karşı protestolardan petrol şirketlerini engellemeye) iklim değişikliğiyle bağlantılıdır. Bu anlamda harekete geçen kadınların hepsi aslında iklim mücadelesi açısından bir fark yaratmaktadırlar. Doğal çevrelerindeki değişikliklerden doğrudan etkilenen kadınlar sahip oldukları duyarlılıklarıyla iklim krizine karşı harekete geçen aktif bir kesim olmaktadır.

Öte yandan iklim krizinin sonuçlarından en ağır şekilde etkilenenler kadınların yanı sıra, gelecekte tehdit altında olduğu ve çevresel etkilere daha açık oldukları için gençler ve çocuklar, yaşam alanları yok olduğu için yerli halklar, güvensizlikleri ve yoksullukları derinleştiği için azınlıklar ve mülteciler, geçim kaynaklarından yoksun kaldıkları için çiftçiler, altyapıları yetersiz olduğu için gelişmekte olan ülkelerde yaşayan kent yoksulları gibi kırılgan gruplardır. Bu grupların iklim krizinden daha ağır şekilde etkilenmeleri iklim mücadelesinde aralarında ittifaklar kurulmasını da sağlamaktadır. Aynı zamanda çoğunlukla birden fazla kırılgan gruba dahil olan (örneğin Amazon'da yerli kadınlardan Türkiye'de üretici köylü kadınlara) kadınlar daha güçlü tepkiler ortaya koyabilmektedir. Dünyanın her yerinde bu gruplar iklim mücadelesinde birlikte hareket etmektedir. İklim mücadelesinde kadınlar çeşitli toplumsal hareketleri örgütlemenin yanında devletlere karşı davalar da açmaktadır.

İklim Davalarında Kadınlar

Kadınların öncülük ettiği iklimle bağlantılı çok sayıda çevre davası mevcutsa da bu yazıda bir tanesi örnek olarak anlatılacaktır. İklim davalarından en önemlilerinden birisini 65 yaş üzeri 2000 İsviçreli kadının kendi hükümetleri aleyhine açtığı dava oluşturmaktadır. Kadınlar bu davada hükümetin iklim krizine karşı harekete geçmemesinin sıcak hava dalgaları nedeniyle hayatları tehlikeye giren yurttaşların haklarını ihlal ettiğini öne sürmüşlerdir. Bu davada kadınlar özellikle yaşlarının ileri olmasının kendilerini iklim krizine karşı daha kırılgan hale getirdiğini ifade etmişlerdir. 2016'da başladıkları hukuk mücadelesinde 2020 yılında iç hukuk yollarını tüketen grup davasını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne getirmiştir. Mahkeme Nisan ayında İsviçre'yi Sözleşmenin 6. (Adil Yargılanma Hakkı) ve 8. (Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı) Maddelerini ihlal etmesi nedeniyle mahkum etmiştir. Mahkemeye göre İsviçre devleti iklim değişikliğiyle mücadelede yeterli önlemleri almamış ve vatandaşlarının hayatlarına, sağlıklarına, refahlarına ve yaşam kalitelerine ciddi olumsuz etkileri olan iklim değişikliğinden koruma ödevini yerine getirmemiştir.¹⁶ AİHM kararları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini kabul eden ülkeler açısından kendi iç hukuk düzenlerinde yapacakları değişikliklerde önem taşımaktadır. Bu kararın da hem çok sayıda iklim davasının önünü açacağı hem de üye ülkelerin mevzuatlarında değişiklikler yapılacağı, karar alma mekanizmalarını iklim konusunda harekete geçmeye yönlendireceği yorumu yapılmaktadır.

İklim krizi insan haklarını doğrudan tehdit etmektedir. Kadınların hakları, insan hakları çerçevesinde korunmaya çalışılmaktadır.¹⁷ Bu açıdan taraf olunan uluslararası sözleşmeler ve insan hakları mekanizmaları kadınların iklim davalarında hareket noktası olacaktır. İklim davalarında iç ve uluslararası hukuktaki belgelerde düzenlenen yaşam hakkı, çevre hakkı, özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkı gibi haklara dayanılabilecektir. İklim davalarında amaç hem iklim konusunu ulusal ve uluslararası kamuoyunun gündemine sokmak hem de devletleri adım atmaya zorlayarak somut sonuçlar elde etmektir.

Bir anlam dünyası ve araçlar bütünü olarak hukukun, hukuk içinden ve dışından dönüşüme itilmesi sürekli değişen dünyada bir zorunluluktur. İklim kriziyle mücadelede yetersiz kalan hukuk kurumlarının değişmesi gereksinimi bu açıdan okunmalıdır. İklim davaları, ko-

nuları açısından yeni davalar olduğu için aynı zamanda hukukta verili olanı zorlamak ve bu açıdan hukuk düzeninde değişiklik yaratmak anlamına da gelmektedir. İklim davaları bazen hukuk düzeninin sınırlarının ötesinde talepler ve araçlara başvurdukları için reddedilebilse de ses getirmekte, bu açıdan hukuki bir aktivizm türünü yaratmaktadır. Bu davaların kadınlar tarafından açılması ve yürütülmesi ise kadınların hukukla kurduğu ilişkide bir dönüşüme yol açmaktadır. Her şey gibi esasında cinsiyetli bir kurum olarak hukuk tarafından özellikle belli alanlarda dışlanan kadınlar iklim davalarıyla kendilerini hukukun varlıklarını kabul etmeye mecbur kalacağı bir güç olarak dayatılmaktadırlar. Hukuku iklim krizine cinsiyet perspektifiyle bakmaya davet eden kadınlar bu açıdan hukuk dahil bütün kurumlarda dönüşüm yaratmak için özne olarak ortaya çıkmaktadırlar. İklim krizinin eşitsizce en çok etkilediği kırılgan gruplardan biri olarak kadınların Bali Konferansında ifade ettiği gibi “toplumsal cinsiyet adaleti olmayan bir iklim adaleti olamaz”¹⁸ ve ikisini de talep etme yolunda iklim davaları önemli araçlardır.

1 Zeynep Özlem Üskül Engin, *Ekolojik Kriz, Etik ve Hukuk*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2017), ss. 125-126.

2 “Climate Change’s Greatest Victims are Women and Girls”, erişim tarihi 01.11.2024, <https://www.unicef.org/rosa/blog/climate-changes-greatest-victims-are-women-and-girls>.

3 “Overview of Linkages Between Gender and Climate Change”, erişim tarihi 02.11.2024, <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP%20Linkages%20Gender%20and%20CC%20Policy%20Brief%201-WEB.pdf>

4 “Gender, Climate Change and Health Wordl Health Organization”, 2014, erişim tarihi: 08.11.2024, https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/144781/9789241508186_eng.pdf, s. 13.

5 “Why Women are Key to Climate Action”, erişim tarihi: 08.11.2024, <https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/women>.

6 “Climate Change’s Greatest Victims are Women and Girls”.

7 Jyoti Jaggernath, “Women, Climate Change and Environmentally-Induced Conflicts in Africa”, *Agenda: Empowering Women for Gender Equity*, Vol. 28, No. 3 (101), 2014, ss. 90-101, <https://www.jstor.org/stable/43824374>, erişim: 07.11.2024, s. 93.

8 “Gender, Climate Change and Health Wordl Health Organization”, ss. 8-9.

9 “Climate Change Impacts Women More. We Must Legislate to Protect Their Health”, erişim tarihi: 07.11.2024, <https://www.weforum.org/stories/2024/01/women-health-climate-change/>.

10 “Climate Change’s Greatest Victims are Women and Girls”.

11 “Gender, Climate Change and Health Wordl Health Organization”, s. 11.

12 “Climate Change’s Greatest Victims are Women and Girls”.

13 “We Can Solve Climate Change – If We Involve Women”, erişim tarihi: 07.11.2024, <https://www.weforum.org/stories/2019/09/why-women-can-not-be-spectators-in-the-climate-change-battle/>.

14 Jaggernath, “Women, Climate Change and Environmentally-Induced Conflicts in Africa”, s. 97.

15 “Why Women are Key to Climate Action”.

16 Case of Verein Klimasenioren Schweiz and Others v. Switzerland, Application no. 53600/20, 09.04.2024, ECHR, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22fulltext%22:%22KlimaSeniorinnen%22,%22documentcollectionid%22:%22G-RANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22>.

17 Stellina Jolly ve K. S. Roshan Menon, “Climate Change, Disasters and Gender Resilience: A Legal Analysis From India”, *Journal of the Indian Law Institute*, Vol 61: 4, 2019, ss. 420-438, <https://www.jstor.org/stable/27097381>, erişim: 07.11.2024, s. 433.

18 2007 tarihli Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı: No climate justice without gender justice.

Toplumsal Cinsiyet Karşıtı Hareketler Çerçevesinde Sezeryanı Seçme Hakkı Anayasa Mahkemesinin Yaklaşımının Feminist Bir Değerlendirmesi

Aysu Gül Yılmaz

Aysu Gül Yılmaz 2022 yılında Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinde lisans derecesinin yanında Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi’nde yan dal programından mezun olmuştur. Yine Bilkent Üniversitesinde kamu hukuku yüksek lisansını “Yargılamada Feminist Hukuki Bakış Açısının Benimsenmesi: Türkiye Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi” isimli tezi ile tamamlamıştır. Değişim programı kapsamında Leiden Üniversitesi’nde bir dönem eğitim almış olan Yılmaz şimdi Bilkent Üniversitesi’nde kamu hukuku doktorasını sürdürmektedir.

Giriş

“Hukuk adaletsizdir” sloganı, feminist hareketin hukuka yönelttiği başlıca eleştirilerdendir. Hukuk kuralları, insan yaratımı olarak, toplumda var olan baskın ideolojileri yansıtır. Dolayısıyla, objektif ve doğal bir durumdan ziyade onu yaratan insanların subjektif görüşlerini ve de dolayısıyla önyargılarını içinde bulundurur. Erkek egemen toplum düzeninde ortaya konan hukuk kuralları ve bağlantılı olarak hukuk uygulaması, bu nedenle, bariz olmasa bile patriyarkal önyargılar üzerine kuruludur; ataerkil değerleri yansıtır ve cinsiyete dayalı güç hiyerarşilerini sürdürür. Buna karşın, toplumsal cinsiyet farkındalığı ile hukuka yaklaştığımızda, onun içinde var olan adaletsizlik gün yüzüne çıkmaktadır. Öyle ki, yapısal adaletsizlikler ancak bilinçli bir şekilde ve dikkatle bakıldığında fark edilebilmektedir.

Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması (gender mainstreaming), bu bağlamda, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirilmesi ve bu ataerkil yapının gün yüzüne çıkarılması anlamına gelmektedir. Toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması, sosyal, kültürel ve sistematik eşitsizliklerin hayatın her alanında var olduğu inancına dayanır.¹ Söz konusu eşitsizlikleri barındıran sosyal yapıların nötr ve objektif oldukları varsayılmakta, bu varsayım da bu eşitsizliklerin üzerini örtmekte ve daha da derinleşmesine sebep olmaktadır. Buna karşın anaakımlaştırma stratejisi, baskın eril düzeni ya-

pıbozumuna uğratmayı ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısını toplumun tüm kurumlarına entegre etmeyi amaçlar.²

Bu yaklaşım özellikle hukuk ve haklar alanında kazanımlarla sonuçlanmıştır. Öyle ki, toplumsal cinsiyet eşitliği yerleşik bir kavram haline gelmiş, kadın hakları insan hakları diskurunda önemli bir konuma yerleşmiş ve bu doğrultuda kanunlar ve sosyal politikalar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Ancak kağıt üzerinde atılan bu adımların pratikte yansımaları bulmadığı her geçen gün malum olmaktadır. Özellikle son yıllarda üreme hakları ve bedensel otonomi, toplumsal cinsiyet çalışmaları, LGBTIQ+ hakları gibi konuların sık sık hedef haline getirilmesi, toplumsal cinsiyete ilişkin sözleşmelere karşı kamuoyu yaratılması gibi durumlar ortaya çıkmakta ve bütün bu konular “toplumsal cinsiyet ideolojisi” adı verilerek eleştirilmektedir.³ Sadece Türkiye’ye özgü olmayan bu durum, küresel bir iş birliği haline gelmiş ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler (anti-gender movements) olarak sistematik işlerlik kazanmıştır. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, yeni hak kazanımlarını engellemek bir yana, var olan kazanımların da kısıtlanması ve geriye götürülmesine neden olmaktadır.⁴

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, özellikle 2000lerin başından itibaren küresel çapta yükselişe geçen sağ ideolojilerin bir sonucu olarak görülebilir. Farklı ülkelerde farklı zamanlarda ve süreçlerde ortaya çıkan sağ

ideoloji temelli anti-gender hareketlerin ortak noktası ise gerek siyasi liderlerin şahsında öne çıkan gerekse yaratılan toplumsal düzlemde ortaya çıkan cinsiyetçi, homofobik, kadın düşmanı söylem ve eylemlerdir.⁵ Bu hareketler, “toplumsal cinsiyet ideolojisinin” karşısına geleneksel yapıları konumlandırır ve bir savunucu rolüne bürünür. En belirgin örneklerinden biri ise geleneksel aile yapısının, cinsiyet rollerinin ve çocuk haklarının üreme hakları ve kadınların bedenleri üzerindeki otonomilerine karşı bir retorik olarak sunulmasıdır. Bu yazıda toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin hak temelli argümanları çarpıtma stratejileri çerçevesinde Türkiye’de kadınların üreme haklarının gerileme sürecine bakılacak ve güncel sezaryen tartışmaları ışığında Anayasa Mahkemesi’nin bu konuda verdiği kararın bir değerlendirmesi sunulacaktır.

Toplumsal Cinsiyet Karşıtı (Anti-Gender) Hareketler

a. Ortaya Çıkışı

Toplumsal cinsiyet eşitliği, köklerini insan haklarında bulur ve demokrasi mücadelesinin bir parçasıdır. Ancak son yıllarda toplumsal cinsiyet eşitliği, bir kavram olarak ve içerdiği tüm hak mücadeleleriyle birlikte, küresel ve artan nitelikte saldırılara maruz kalmaktadır.⁶ Popülist sağ partiler ve hükümetler tarafından tanımlandığı şekliyle toplumsal cinsiyet ideolojik, bilim dışı ve doğal olmayan olarak görülmekte; aile ve geleneksel cinsiyet rolleri gibi “değerler” ise yüceltilmektedir.⁷ Toplumsal cinsiyet ve ilişkili kavramlar bu şekilde toplum nezdinde düşmanlaştırılmakta, sağ iktidarlar ise geleneksel yapıların koruyucusu rolüne bürünerek bir destek tabanı oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, kadın ya da LGBTIQ+ haklarının toplumların “doğal düzenine” aykırı olduğunu savunmakta, bu haklara dayanan politikaların geleneksel cinsiyet normlarını ve rollerini ortadan kaldırarak özellikle aile kurumunu hedef aldığını iddia etmektedir.⁸

Dogmatik ulusal ve kültürel değerleri kamunun geneline mal edip bunları kamu ahlakı olarak servis eden bu hareketler, insan hakları terminolojisini kötüye kullanarak (misappropriation) eşitlik temelinde elde edilen kazanımlara karşı yapılan saldırıları meşrulaştırmaktadır.⁹ Bir başka deyişle siyasi iktidarlar, insan hakları kavram ve kurumlarını “norm bozumuna” (norm spoiling)¹⁰ uğratar. Norm bozumu, toplumsal cinsiyet karşıtı aktörlerin bu normların etkisini zayıflatmak amacıyla normları hedef alması olarak tanımlanabilir.¹¹

İnsan haklarına ait kazanımlar, bu yolla, toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin kendi ideolojilerine hizmet edecek şekilde yorumlanmakta ve yeniden bağlamsallaştırılmaktadır; “yaşam hakkı” veya “aile hayatına saygı hakkı”, örnek olarak, üreme haklarının önüne geçerek kadınların bedensel otonomilerine yönelik kazanımları perdelemek için yeniden anlamlandırılmaktadır.¹²

b. Üreme Hakları Üzerine: Türkiye Örnekleri

Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin en güçlü örnekleri üreme haklarına yönelik meselelerde görülmektedir. Öne çıkarılan geleneksel değerler ve geleneksel aile yapısı, hükümetlerin nüfus planlama strateji ve politikaları ile birleşerek kadınların kendi bedenleri üzerindeki haklarının doğrudan karşısında konumlandırılmakta, kadınlar bu yolla tahakküm altına alınmaktadır.¹³ Üreme hakları, doğum kontrol yöntemlerine erişim, hamilelik ve doğum yöntemi, sezaryen seçimi, kürtaj, çocuk bakımı ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim gibi bir dizi farklı konuyu kapsamaktadır.

Türkiye özelinde, insan hakları normlarının yukarıda anlatıldığı şekilde yeniden anlamlandırılması daha çok ulusal güvenlik ve kamu düzenine karşı tehditler ve laiklik meseleleri etrafında gerçekleştirilmiştir.¹⁴ Fakat son yıllarda ana hatlar “ulusun korunması”ndan “geleneksel aile yapısının korunması”na çekilmiş, “toplum ahlakı” ve “geleneksel değerler” öne çıkan söylemler olmuştur.¹⁵ 2021 yılında İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılması bunun en somut örneği olmakla beraber, aslında üreme hakları ve kadınların otonomisi uzun süredir hedef halindedir. Öyle ki, siyasi iktidarın 2000’ler başından itibaren hız kazanan pronatalist nüfus planlama stratejisi, kürtaj, sezaryen, doğum kontrolü, cinsellik eğitimi ve bunlara erişim noktasında önemli müdahaleler gerçekleşmesine neden olmuştur.¹⁶

“En az üç çocuk” söylemleri¹⁷ ile başlayan nüfus artışına yönelik hedefler kürtaj¹⁸ tartışmasını da beraberinde getirmiştir.¹⁹ Kürtajın yanı sıra doğum kontrolü ve doğum yöntemleri de tartışma konusu yapılmaktadır. Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlerin programına uygun olarak önce söylemlerde kendini gösteren bu politikalar Türkiye’de zamanla fiili durum haline gelmiş, sonrasında ise somut politikalar ve kanunlar ile nihai şekli verilmesi aşamasına gelmiştir. Yazının yazıldığı tarih itibarıyla bu bağlamda en güncel örnek T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen “Normal

Doğum Eylem Planı”²⁰ ve ilişkili kamu spotlarıdır.²¹

Sezaryen Meselesi

a. Tanım, Yasal Görünüm ve Eleştirisi

Sezaryen doğum, bebeğin, doğum yapan ebeveynin karnında ve rahminde açılan bir kesiden (insizyon) cerrahi olarak alınmasıdır. Sezaryen oranları devletler ve uluslararası organizasyonlar tarafından sıkı şekilde izlenmekte, yüksek oranlar bir sorun olarak görülmektedir.²² Bunun nedeni olarak kadın sağlığı ya da doğum yöntemlerinin tıbbileşmesi sorunu gösterilse de, Türkiye nezdinde sorunun temelinde nüfus artışı politikaları ve kadınların bedensel otonomilerinin devlet tahakkümü altında görülmesi olduğu yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır.²³

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun 153. maddesine göre sezaryen ancak hamile kadının veya bebeğin sağlığı için tıbben gerekli olan hallerde gerçekleştirilebilir. “Tıbbi gereklilik”ten ne anlaşılacağı, bunun kararın yine devlet politikaları aracılığıyla belirlenip doktorlar tarafından uygulanacağı göz önünde bulundurulduğunda ise meselenin özünde kadınların üreme sağlığı ve kendi bedenleri hakkında aydınlatılmış rızalarına dayalı karar verme haklarının gasp edildiği, dahası eşitlik ilkesi bakımından da sorunlu bir düzenleme olduğu görülmektedir.

b. Anayasa Mahkemesi (AYM) Kararı ve Değerlendirmesi

“Sağlık açısından zorunluluk” şartına Anayasa Mahkemesi (AYM) önünde gebe kadının doğum yöntemini seçme özerkliğinin, maddi ve manevi varlığı ile onunun koruma ve geliştirme yükümlülüğü kapsamında bulunduğu gerekçesiyle itiraz edilmiştir.²⁴ Başvuruda öncelikle insan onuru kavramının insanların bedensel bütünlükleri, maddi ve manevi varoluşları ile ilgili karar verme haklarını içerdiği ve tüm bunların hamile kadının doğmamış bebeğini doğurmak istediği yöntemi seçebilmesinde tezahür ettiği savunulmuştur. Bununla birlikte, ister vajinal doğum korkusu ister başka nedenlerle olsun, bir kadının sezaryeni tercih etme hakkının bu yolla kısıtlandığı ve ihlal edildiği, ayrıca doktorların yaptırım riskinden korktukları için sezaryen yapmaktan kaçındıkları, bunun da nihayetinde çalışma hakkı kapsamında korunan çalışma ve mesleki haklarına bir kısıtlama olduğu iddia edilmiştir.

Son olarak, maddi durumu daha iyi olan kadınlar yurtdışına seyahat etme ve orada sezaryen yaptırma imkânına sahip olacağı için, bu tür maddi imkânlarla sahip olmayan kadınlara bu konuda seçenek bırakılmayacağı, bunun bir sınıf meselesi olduğu ve eşitlik ilkesine de aykırı olduğu iddia edilmiştir.

AYM yaptığı değerlendirmede, kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme yükümlülüğünün, kendisinin veya üçüncü kişilerin müdahalelerine karşı mutlak ve sınırsız bir hak olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca, bu davadaki düzenlemenin, anne adaylarının baskı yapma olasılığını ortadan kaldırdığı için doktorların çalışma hakkını koruduğuna karar verilmiştir. Ayrımcılık iddialarıyla ilgili olarak AYM, “gelir dağılımının anayasal hakların kullanılmasında bir kriter olmadığını”, zira ayrımcılık yasağı hakkının kanun önünde eşitlik sağlamaya hizmet ettiğini ve bu nedenle ortaya çıkabilecek pratik sonuçlarla ilgilenmediğini ileri sürmüştür. Sonuç olarak, AYM başvuruyu oy çokluğuyla reddetmiş, beş üye ise karşı oy yazmıştır.

YM’nin eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkesinin devlete pozitif yükümlülükler açısından da sorumluluk yüklediğini dikkate almadığı gerçeğinden bağımsız olarak, karşı oylar, AYM’nin tıbbi uzmanlığı öne sürerek kadınların bedenleri üzerindeki otonomilerini kasıtlı olarak göz ardı ettiğini iddia etmiştir. Bu karşı oylardan birinde, kişinin kendi bedeni üzerinde tasarrufta bulunma hakkının sınırsız olmadığı ve doktorlara hasta için tıbben zararlı olduğu düşünülen yöntemleri uygulamaları için baskı yapılamayacağı belirtilmiş olsa da, söz konusu olanın anne adayının yeterince bilgilendirildikten sonra doğum için sezaryen yöntemini seçip seçemeyeceği olduğu ifade edilmiştir. Aksi bir görüş, anne adayının tercihini göz ardı edecek ve ona bir nesne muamelesi yapmış olacaktır. Dolayısıyla, böyle bir kuralı savunmak, kişi özgürlüğüne orantısız bir müdahale teşkil edecektir.²⁵

Kadınların bedenleri üzerindeki otonomilerine yönelik argümanlara ek olarak, devletlerin kadınların itirazlarına rağmen üremeyi düzenleme eğiliminde olmalarının temel nedenlerine bakmak faydalı olabilir. İlk olarak, devletlerin nüfus kontrolü ve bağlantılı amaçları için üremenin yasalar yoluyla düzenlenmesi gerekir. Söz konusu kararın alındığı dönemde hükümet, doğum oranlarının yavaşlamasından duyduğu hoşnutsuzluğu açıkça ortaya koymuş ve hane başına düşen çocuk sayısını artırma gündemini açıklamış-

tır.26 Bir diğer mesele de sezaryen doğumların vajinal doğumlara kıyasla daha maliyetli olması ve bu nedenle vergilerle yürütülen sağlık sistemine yük getirme potansiyeli taşımasıdır. Her iki durum da göz önünde bulundurulduğunda gerek devlet gerekse geleneksel aile kurumu kadınlar açısından otorite ve tahakküm altına alındıkları yapılar haline gelmektedir.27

Sonuç

Erkek egemen toplum düzeninin getirdiği değerlere odaklı bir hukuk sistemi, yaşam ve hukuk arasındaki ilişkiye tahakküm odaklı bir bakış açısı getirmektedir.28 Bu sorunun çözümü ise hukuku toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla yorumlamak olacaktır. Üreme hakları bağlamında mevcut diskurun kadınların cinsel ve üreme özgürlüğü temelinde tartışılması gerekmektedir. Bu da cinsel eğitimden doğum kontrol yöntemlerine erişime ve kürtaja kadar uzanan bir dizi konuyu kapsayacaktır. Bunun tam tersine, konunun siyasal iktidarların aile ve nüfus politikaları etrafında şekillenmesi ve hukukun da kadın bedeni üzerindeki bu kontrolü meşrulaştırma aracı olması sorun teşkil etmektedir. Kadınlar çoğu zaman kendi bedenleriyle ilgili doğru bilgi ulaşmakta zorlanırlar. Bunun bir nedeni, tıp alanının kadın anatomisine ilişkin bilgi açısından son derece az gelişmiş olmasıdır. Bu binlerce yıldır süregelen bir eğilimdir; kadınların kan sıcaklığının tartışmaya açıldığı eski uygarlıklardan, herhangi bir duygu belirtisi gösteren kadına “kadın histerisi” teşhisi konduğu yakın geçmişe, hatta erkek olmayan bedenlerin işleyişi hakkında hala çok az şey bilinen daha yakın zamanlara kadar uzanmaktadır. Bu zorluğun bir diğer nedeni de pek çok kadının genel olarak bilgi ve enformasyona erişimde karşılaştığı sosyoekonomik zorluklardır. Bu nedenle, kadınlara bedenleriyle ilgili bilinçli kararlar alma fırsatının verilmesi önemlidir ve bu özgürlüğün tanınmaması eşitlik arayışına ters düşecektir. Üreme sağlığı ve buna bağlı hukuksal düzenlemeler ve politikalar, dolayısıyla, toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla yapılmalı; hukuk toplumsal cinsiyet karşıtı ve benzeri hareketlerin etkisinden kurtarılmalıdır.

1 Vanesa Hervías Parejo ve Branko Radulović, “Public Policies on Gender Equality” Gender-Competent Legal Education içinde, ed. Dragica Vujadinović, Mareike Fröhlich ve Thomas Giegerich (Springer Textbooks in Law, 2023): 411.
2 Ibid.
3 Agnieszka Graff ve Elżbieta Korolczuk, “Introduction”Anti-Gender Politics in the Populist Moment içinde (New York: Routledge, 2021): 2-3.
4 Rebecca Sanders ve Laura Dudley Jenkins, “Control, Alt, Delete: Patriarchal Populist Attacks on International Women’s Rights,” Global Constitutionalism 11, no. 3 (2022): 402.
5 Alev Özkazaç, “Toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler, otoriter popülizm ve Türkiye.” Ka-

osGL. Erişim Tarihi: 20.10.2024. <https://tinyurl.com/2b29s5re>
6 Graff ve Korolczuk, 2-3.
7 Örneğin Fransızda yardımla üreme ya da üremeye yardımcı tedaviler güçlü bir muhalefetle karşılaşmaktadır. Polonya ve Rusya gibi ülkelerde ise anti-gender propagandalarının odak noktası normatif olmayan cinsel yönelimlerin ve aile yapılarının şeytanlaştırması iken İspanya’da ana hedef ev içi şiddete karşı mevzuatın aileye yönelik bir saldırı olarak yeniden anlandırılmasıdır. Graff ve Korolczuk, 6.
8 Roman Kuhar, “The Rise and Success of the Anti-Gender Movement in Europe and Beyond” Progressive Yearbook 2023 içinde, ed. László Andor, Ania Skrzypek ve Hedwig Giusto (Foundation for European Progressive Studies 2023): 116; Aile, birbirinden farklı muhafazakâr, milliyetçi, dindar ve ataerkil populist norm bozucularının ortak noktası olmuş ve bu grupların kadın haklarını hedef alırken kullandığı önemli bir araç olmuştur. Sanders ve Jenkins, 416.
9 Zülfiye Yılmaz Yamaç, “Feminist Constitutional Narratives, the Pandemic and Hyper-Presidentialism in Turkey” Women’s Studies International Forum 102, (2024): 2.
10 Rebecca Sanders, “Norm Spoiling: Undermining the International Women’s Rights Agenda” International Affairs 94, no. 2 (2018): 272.
11 Ibid.
12 Ibid, 273.
13 Antonio Álvarez del Cuvillo, Fabio Macioce, ve Sofia Strid, “Feminist Political and Legal Theories,” Gender-Competent Legal Education içinde, ed. Dragica Vujadinović, Mareike Fröhlich ve Thomas Giegerich (Springer Textbooks in Law, 2023): 86.
14 Başak Çalı ve Esra Demir-Gürsel, “Continuity and Change in Human Rights Appropriation: The Case of Turkey” International Journal of Constitutional Law 21, no. 1 (2023): 268.
15 Ibid, 271-271.
16 Şafak Kılıçtepe, Seda Saluk ve Burcu Mutlu, “Üreme Adaleti Perspektifinden Türkiye’de Üreme ve Doğurganlık Politikalarına Bakış,” Feminist Tahayül 3, no. 1 (2022): 43.
17 “Erdoğan: İş isten geçmeden en az 3 çocuk,” NTV, 10 Ekim 2009, <https://tinyurl.com/4v-62tebz>
18 Kürtaja ilişkin ulusal mevzuat, hamile kadının rızası ve sağlığına ilişkin herhangi bir sorun olmaması halinde kürtaj işlemlerinin hamileliğin ilk on haftasına kadar yapılabileceğini öngörmektedir. Hamile kadının evli olduğu durumlarda kocanın da rızası aranmaktadır. Bu hükmün eski Türk Medeni Kanunu’nun kocayı aile reisi olarak tanımladığı dönemden kalan anlayışın bir yansıması olduğu söylenebilir. Kanun ayrıca on haftadan sonra gebeliğin ancak tıp uzmanları tarafından gebeliğin devamının gebe kadın için sağlık riski oluşturduğu veya ceninde “gelecek nesilleri etkileyebilecek ağır bir sakatlık” bulunduğu takdirde sona erdirilebileceğini öngörmektedir. Eğer kadın bir suç sonucu hamile kalmışsa, hamileliğin 20 haftadan az olması koşuluyla, buna da izin verilmektedir. İlgili AYM kararları için bkz.: AYM, R.G., B. No: 2017/31619, 23.7.2020; AYM, C.Ö., B. No: 2020/26150, 2.11.2023.
19 Yeşim Yaprak Yıldız, “Kürtajın sınırlanması geriye dönük bir adım” BBC, 30 Mayıs 2012, <https://tinyurl.com/3z44aexb>
20 “Doğal Olan Normal Doğum” Temasıyla Normal Doğum Eylem Planı Tanıtım Toplantısı Yapıldı” T.C. Sağlık Bakanlığı. Erişim Tarihi: 15.10.2024. <https://tinyurl.com/vyypka9r>
21 “Fetüs konuşturuldu, sezaryen anormalleştirildi: Sağlık Bakanlığının “normal doğum” videosu tepki çekti” T24, 5 Ekim 2024. <https://tinyurl.com/3xn6fytm>
22 Sezaryen Doğum Hızları ile ilgili DSÖ Açıklaması (2015) <https://tinyurl.com/6th2ud2s>
23 “Erdoğan’dan: Kürtaj Cinayettir” Bianet, 30 Ekim 2013. <https://tinyurl.com/39hm77d2>
24 AYM E. 2012/103, K. 2013/105, K.T. 03.10.2013.
25 AYM E. 2012/103, K. 2013/105, K.T. 03.10.2013, Engin Yıldırım ve Zühtü Arslan karşı oyu.
26 Selen Göbelez Dumas, “Erdoğan banned caesarean sections, so why does Turkey have the highest rates in the OECD?” The Conversation, 26 Eylül 2016. <https://tinyurl.com/wtmwf2y6>
27 Catherine MacKinnon, Towards A Feminist Theory of The State, (Harvard University Press 1991): 61.
28 Ibid, 238.

Devlet Yönetiminde Kadın Temsili: Karşılaştırmalı bir Analiz

Barkın Özyurt

Barkın Özyurt, Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi’nden mezun olması akabinde hukuk lisans eğitimini 2015-2020 yılları arasında Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamış ve ardından, aynı yıl başladığı kamu hukuku yüksek lisans programını “Karşılaştırmalı Örnekler ve Türk Anayasa Hukuku Doktrininden Görüşler Işığında T.C. Anayasa Mahkemesi’nin Üye Kompozisyonu” başlıklı tezi ile 2023 yılında yine Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi çatısı altında tamamlamıştır. Halihazırda aynı fakültede kamu hukuku doktorasına devam etmekte ve 2021 yılından beri Anayasa Hukuku Anabilim Dalı’nın asistanlığını yürütmektedir.

Kadın haklarından ve cinsiyet eşitsizliğinden bahsedildiğinde şüphesiz akla pek çok mesele gelmektedir. Bunların en önemlilerinden birinin de devlet yönetiminde (governance) kadınların yeri olduğu kanaatindeyiz. Bu mesele esasında, pek çok hacimli akademik çalışmaya konu olacak derecede geniş nitelik ve derinliktedir. Elbette kısa mahiyetteki bu çalışmada meseleye ilişkin olan tüm soru/sorunların tüketilmesi mümkün değildir. Bu sebeple bir sınırlama yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada, Avrupa siyasi tarihinden bazı kadın yönetici örneklerine kısaca yer verilecek ve dünyadan tahdidi olarak seçilmiş bazı ülkelerde halihazırda kadınların devlet yönetiminde hangi kademelerde rol aldığına; ne oranda temsil edildiğine ve yönetimde nasıl bir etkilerinin bulunmakta olduğuna ilişkin güncel istatistiksel veri verilmeye ve bunlara yönelik bazı tespitler yapılmaya çalışılacaktır. Tahdidi olarak seçilen ülkelerin seçiminde, dünya çapında güvenilir kuruluşlarca yapılmış olan demokrasi ve refah endekslerindeki sıralamalar dikkate alınmıştır ve bunlara ilişkin veriler ilgili bölümde ayrıca açıklanacaktır. Dört bölüm olarak yapılacak açıklamalardan sonra ise kadınların devlet yönetimindeki temsiline ilişkin kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

AVRUPA TARİHİNDEN ÖRNEKLER

En baştan söylemek gerekir ki dünya siyasi tarihi kadının monarklarla/siyasetçilerle doludur ve fakat bunların sayısı kanaatimizce çok azdır. Devletlerin ortaya çıkmasından oldukça sonra yönetimlerinde kadınların

söz sahibi olmaya başlamaları ve ataerkil toplum ve siyaset kalıplarının çok geç yıkılmaya başlaması (ne yazık ki dünyadaki ülkelerin ezici ekseriyetinde yıkıldığını söylemek mümkün değildir) buna birinci derecede etkindir. Özellikle yakın tarih boyunca etkili ve iyi kadın yönetici örneklerinin fazla olması belki de günümüzde kadınların devlet yönetiminde çok daha fazla yer almasına olanak sağlayabilirdi. Yine de aşağıda bu konuda biraz daha iyi konumda olan Avrupa tarihinden verilecek olan kadın monark/yönetici örneklerinin, kadınların devlet yönetimindeki başarısını ortaya koyması bakımından ilgi çekici olduğu söylenebilir. Şimdi kısaca bunlara geçelim:

Avrupa’da Birleşik Krallık kadın yöneticiler açısından ilk göze çarpan örneklerden biridir. Her ne kadar konsort kraliçelerin ve sonrasında çocukları tahta geçen ana kraliçelerin yönetime etkisi çeşitli kaynaklara konu olmuşsa da Birleşik Krallık’ın ilk tek başına kadın hükümdarı, küçük erkek kardeşi VI. Edward’ın ölümünün ardından 1553 yılında, hem de halk tarafından desteklenen bir tür darbe/isyanla tahta çıkan I. Mary (Tudor)’dir. Koyu bir Katolik olan I. Mary dönemi, Birleşik Krallık’ta babası VIII. Henry tarafından ilan edilen Protestan rejimden Katolik rejime geri dönüş için çaba gösterilen sert bir dönem olarak bilinir. Fakat her ne kadar saltanatı, ülke içinde iç karışıklıkların bulunduğu ve krallık olarak Avrupa’da güçlü olunmadığı bir dönem olsa da kendi amacı doğrultusunda kararlı bir şekilde yönetim sergileyen I. Mary, Birleşik Krallık tarihinde

yönetimde mutlak etkisini gösteren ilk kadın olarak kabul edilir. Onun ardından 1558 yılında tahta çıkan ve hiç evlenmeden 44 yıl boyunca devleti tek başına yöneten, savaflara komuta eden I. Elizabeth ise Birleşik Krallık tarihinde pek çok kişi tarafından stabil ve güçlü yönetimiyle “ülkeye altın çağını yaşatan” hükümdar olarak şöhret kazanmıştır. Bunlar haricinde Birleşik Krallık'ta, 1689-1694 yılları arasında II. Mary ve 1702-1714 yılları arasında Anne kraliçe olarak hükümdarlık yapmıştır.

Günümüze yaklaştığımızda ise, her ne kadar devlet yönetimindeki yetkileri oldukça az ve emperyal olarak Birleşik Krallık'ın gelişimine katkı sağlamamış olsalar da özellikle oldukça uzun süre (64 ve 70 yıl) tahta kalan iki İngiliz Kraliçesi, Viktorya ve II. Elizabeth, devletin ve İngiliz Commonwealth Topluluğu'nun başkanı olarak oldukça başarılı profiller çizmiş; tahta kaldıkları süre boyunca ülkenin sosyal ve kültürel dönüşüm ve gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Birleşik Krallık tarihinin günümüze yakın zamanlarında, yine güçlü bir kadın lider, “demir leydi” lakaplı ülkenin ilk kadın başbakanı Margaret Thatcher bulunmaktadır. 1979-1990 tarihleri arasında başbakanlık yaparak 20. Yüzyılda Birleşik Krallık'ta en uzun süre başbakanlık yapan isim unvanını da alan Thatcher, tavizsiz politikaları ve disiplinli yönetim tarzıyla görev yaptığı dönemde devlet yönetiminin bir numaralı baskın ismi olmuştur. Muhafazakâr Parti'nin genel başkanı olduğu dönemde hiç seçim kaybetmeyen Thatcher, 1990 yılında parti ve kabine içi muhalefetle karşılaşmış ve gerek İngiliz gerekse dünya kamuoyunda beklenmedik şekilde genel başkanlığı ve başbakanlığı kendi isteği ile bıraktığı için iktidarı sona ermiştir. Buna rağmen Thatcher halen, hem dünya siyasetinde hem de Birleşik Krallık tarihinde ve devlet yönetiminde çok etkili ve önemli bir aktör olarak görülmekte ve izlediği politikalar, siyaset bilimi alanında Thatcherizm olarak anılmaktadır. Son yıllarda ise, ülkenin 2. Başbakanı Theresa May, 2016-2019 yılları arasında başbakanlık ve Muhafazakâr Parti Genel Başkanlığı yapmıştır. Ülkenin AB'den çıkışı anlamına gelen BREXIT sürecini yöneten May, hükümet politikalarındaki taviz vermez tutumu sebebiyle bazı çevrelerce “yeni demir lady” olarak da adlandırılmaktadır.

Rus tarihinde de devlet yönetiminde ve uzun hükümdarlıkları süresinde ülkenin siyasi-sosyal-kültürel gelişmesinde önemli ve etkili rol oynamış iki kadın hükümdar örneği vardır. Bunlar, 1741-1762 yılları arasında hüküm süren Çariçe Elizaveta Petrovna ile dünya si-

yasi tarihinde Büyük Katerina olarak da bilinen ve Rus İmparatorluğu'na altın çağını yaşattığı kabul edilen, 1762-1796 yılları arasında hüküm süren Çariçe II. Katerina'dır. Her iki hükümdar da devlet yönetimini uzun bir süre herhangi bir konsorta gerek duymadan yürütmüştür.

Fransız tarihinde tek başına hükümdarlık yapan kraliçe olmasa pek çok Fransız kraliçesi devlet yönetiminde ve ülkedeki sosyal hayatta rol oynamıştır. Fakat Catherine De Medici, küçük yaşlarda tahta çıkan üç oğlunun üzerindeki etkisi sayesinde oğullarının saltanatı boyunca fiili olarak devleti bizzat olarak yönetmesi itibarıyla Fransız tarihinde önemli bir kadın monarktır. 1560-1563 yılları arasında ise oğlu IX. Charles adına bizzat saltanat naibesidir. Çoğunluğu Fransa'da Katolik ve Protestanların birbirleriyle mücadele ettikleri karışıklık ve iç savaş dönemine rast gelen naiplik ve fiili idare süresi boyunca Catherine De Medici, tüm krallığı oldukça sert bir idare altında tutmuştur. 1559 yılında kocası II. Henry'nin ölümüyle ana kraliçe olmasından 1589 yılındaki ölümüne kadar yaklaşık 30 yıl boyunca Fransız Krallığı'nın yönetiminde söz sahibi olan kraliçe, koyu bir Katolik olması ve Protestanlara karşı pek çok katliam emri vermesi sebebiyle o dönem Avrupa'sında ve Fransası'nda Katolikler tarafından ihtişamlı bir kraliçe olarak addedilirken Protestanlar tarafından Fransız Krallığı'ndaki pek çok karışıklığın sorumlusu addedilmiştir. Fakat, politikaları desteklensin veya desteklenmesin, Catherine De Medici'nin bir kadın olarak devlet yönetimindeki etki ve kabiliyeti geniş çevrelerce kabul edilmektedir.

Yakın tarihte Hollanda, kadın monarklar açısından belki de dünyadaki en çok örneğe sahip ülkedir. Ülkede egemen kraliçeler, 1890-1898 yılları arasında tahttaki küçük kızı adına saltanat naibeliği yapan konsort Kraliçe Emma ile başlar ve Kraliçe Wilhelmina (hüküm süresi:1890-1948), Kraliçe Juliana (hüküm süresi:1948-1980), Kraliçe Beatrix (hüküm süresi:1980-2013) ile devam eder. Hollanda'yı dünya tarihinde ilginç yere koyan başka bir husus ise egemen üç kraliçenin de belli bir süre sonra tahttan en büyük çocukları lehine feragat etmesidir. Tarihte tahttaki egemen hükümdarların üst üste tahtan feragat etmesi çok az görülmüştür. Buna rağmen Kraliçe Wilhelmina, her iki dünya savaşı, dekolonizasyon, Büyük Buhran ve 1933 Hollanda Ekonomik Krizi dönemlerinde ülkenin yönetiminde ve toplumun yönlendirilmesinde önemli ve etkili rol oynamıştır. Leiden Üniversitesinde uluslararası hukuk eğitimi alan kızı

Kraliçe Juliana da II. Dünya Savaşı sonrasında Nazi işgaliden kurtulan Hollanda'nın dönüşüm döneminde ve Soğuk Savaş yıllarında devlet başkanlığı görevini istikrarlı bir şekilde ifa etmiştir. Halihazırda Hollanda tahtın varisi yine bir kadın, mevcut kralın en büyük kızı Prenses Catharina Amaliadır.

Danimarka'da da kraliyet tarihi, önemli 2 egemen kraliçe örneğine ev sahipliği yapmıştır. Bunlardan ilki Kraliçe I. Margaret'dir. I. Margaret'in hükümdarlığı, bir süre tüm Nordik ülkeleri üzerinde hükmetmesi bakımından ilginç ve bir o kadar da karmaşıktır. Danimarka prensesi olarak doğan Margaret, evlilik yoluyla Norveç konsort kraliçesi olmuştur. Fakat 1375'te babası Danimarka Kralı IV. Valdemar erkek varis bırakmadan ölünce, Margaret'in de etkisiyle, 5 yaşındaki oğlu Danimarka Kralı olarak seçilmiştir. Oğlu devleti yönetemeyecek durumda olduğundan Margaret, 1376 yılında Danimarka'da saltanat naibeliği yapmaya başlamıştır. Bu esnada kocası Norveç Kralı da ölünce 1380 yılından itibaren Margaret hem Danimarka hem de Norveç'te saltanat naibesi olarak devleti tek başına yönetmiştir. 1387 yılında kendi oğlu da öldüğünde Margaret, 2 sene kadar her iki ülkeyi de tek başına yönetmiş ve etkili siyaseti ve yerel soylularla işbirliği sonucu, 1389'da birlikleri İsveç'in çoğunluğunu ele geçirince İsveç'in de fiili hükümdarı olmuştur. Aynı yıl ablasının torunu II. Erik'i varisi ve Norveç için kral olarak seçmiş; Danimarka ve İsveç'teki topraklarda tek başına hükümdarlığına devam etmiştir. Fakat Erik de küçük yaşta olduğundan, Norveç'te de onunla birlikte eş-hükümdarlık ve saltanat naibeliği yürütmüştür Margaret, güçlü yöneticilik ve siyaset kabiliyetleri sayesinde 1396'da, Avrupada ilk siyasi birlik olan Kalmar Birliği'nin kurulmasına öncülük etmiş ve II. Erik'in birliğin kralı olarak seçilmesini sağlamıştır. Fakat bu tarihten 1401 yılına kadar, birleşik üç Nordik krallığının (Danimarka-Norveç-İsveç) resmi olarak eş hükümdarı ve saltanat naibesi olarak tek başına kraliçelik yapmıştır. 1401'de Erik 18 yaşına gelmesine ve saltanat naibeliği bitmesine rağmen I. Margaret, eş-hükümdar olarak 1412 yılındaki ölümüne kadar devleti fiilen yönetmeye devam etmiştir. O yıllarda her üç ülkedeki veraset yasası da bir kadının tek başına hükmetmesine izin vermemesine rağmen; ortadaki hükümdar boşluğundan ve siyasi belirsizlikten yararlanan ve çeşitli çevrelerce “Kuzey'in Semiramis”i olarak addedilen I. Margaret, süreleri farklı olmakla birlikte her üç Nordik krallığını ve Kalmar Birliği'ni etkili ve güçlü şekilde yönetebilmesi bakımından tarihte önemli bir kadın liderdir.1

Danimarkadan ikinci örnek ise 2024 yılında tahttan feragat eden Kraliçe II. Margaret'tir. Her ne kadar Danimarka'da devlet başkanı sıfatını haiz hükümdarların güncel siyaset ve devlet yönetimiyle ilgili aktif ve icrai hiçbir yetkisi bulunmasa da Margaret, tahta kaldığı 52 yıl boyunca ülkesindeki sosyal ve kültürel hayatta birleştirici bir rol oynamıştır. Onun bu yazıda örnek olarak verilme sebeplerinden bir diğeri ise yukarıda belirtildiği üzere Danimarka kraliyet ailesinin veraset yasası bir kadının tek başına monark olmasına müsaade etmemesine rağmen; babası olan Kral IX. Frederik erkek çocuk sahibi olamayınca yasama organınca gerçekleştirilen ve 1953'te, anayasa değişiklikleri ile birlikte referandumla sunularak kabul edilen veraset yasası değişikliğine sebep teşkil etmesidir. 1953 gibi kadınların devlet yönetimindeki rolüne halen sınırlayıcı yaklaşımın bir dönemde, önemli anayasa değişiklikleri ile birlikte referandumla sunulan ve Danimarka'da hükümdarın erkek çocuğu bulunmaması halinde kadınların tahta geçebilmesinin önünü açan veraset yasası değişikliğinin hem yasama organında hem de referandumda (referandum sonucu yüzde 78,8 evettir.) kabul edilmesi ilginçtir. Yine II. Margaret, 2009 yılında önemli bir veraset yasası değişikliğine ön ayak olmuş ve bu tarihten itibaren cinsiyetine bakılmaksızın ilk doğan çocuk taht sıralamasında birinci kabul edilmiştir. II. Margaret, 2024 yılının başında tahttan çekildiğinde ise dünyada görevdeki son kadın monarktı.

Türkler Anadolu'ya girdiğinden beri, yani yaklaşık 1000 yıldır tarihimizde bir kadın hükümdar/devlet başkanı yoktur. Bununla birlikte, Osmanlı tarihinde devlet yönetiminde etkili olan bazı valide ve haseki sultanlar vardır. Hatta bunların yönetiminde etkin olduğu yılları “Kadınlar Saltanatı” dönemi olarak anan tarihçiler de vardır.2 Fakat bu dönem devletin duraklama ve gerileme döneminde denk geldiği için bu dönemdeki kadın sultanlar genellikle iyi anılmazlar. Hatta devlet yönetiminin bozulmasında sebeplerden biri olarak görülürler. Bunlardan sadece iki tanesi, Mahpeyker Kösem Sultan ve Hatice Turhan Sultan tahta bulunan küçük yaştaki padişahlar adına saltanat naibeliği yapmıştır. Kösem Sultan oğlu IV. Murat döneminde 1623-1632, diğer oğlu I. İbrahim döneminde 1640-1647 ve torunu IV. Mehmet döneminde 1648-1651 yılları arasında saltanat naibeliği yapmış iken; Turhan Sultan, oğlu IV. Mehmet döneminde Kösem Sultan'ın ardından 1651-1656 yılları arasında saltanat naibeliği yapmış ve. 1656'da Köprülüler'in iktidara gelmesi ile saltanat naibeliği sona ermiştir. Bu tarih Kadınlar Saltanatı olarak adlandırılan dönemin de

sonu kabul edilir. Her iki saltanat naibesinin de devlet yönetiminde büyük ölçüde etkisi olduğu muhakkaktır. Fakat yetkilerin büyük ölçüde padişahın vekil-i mutlakı kabul edilen vezir-i azam ile paylaşılması bu sultanların tek başına padişah gibi hareket etmesini önlemiştir. Bununla birlikte, her iki valide sultanın da naibelik dönemlerinde devletin en kudretli kişisi olarak Osmanlı yönetiminin kilit ismi olduğu görüşü de dillendirilmektedir. Özellikle yabancı kaynaklar bu sultanların tüm tayin ve idarede söz sahibi olduğunu iddia etmektedir.

Türkiye'de yakın tarihte ise ülkenin tek kadın başbakanı 1993-1996 yılları arasında koalisyon hükümetine başbakanlık yapan Tansu Çiller'dir. Fakat Çiller'in siyasi istikrarsızlığın ve ekonomik sorunların baş gösterdiği bir dönemde tek başına değil de koalisyon hükümetinde başbakanlık yapması, onun ülkede etkili ve güçlü bir kadın lider olarak görülmemesine sebep olmuştur.

Şüphesiz tarihten kadın hükümdar/yönetici örnekleri çoğaltılabilir. Ancak bu yazının hacmi dikkate alındığında tahdidi olarak seçilen bu örneklerle yetiniyor ve bu kısmı sona erdiriyoruz.

DÜNYA REFAH VE DEMOKRASİ ENDEKSLERİNDE SİRALAMALAR

Kadınların devlet yönetimindeki yerleri ve etkilerine geçmeden önce, bu hususta karşılaştırma yapmak üzere dünyadaki refah, demokrasi ve ekonomi endekslerindeki sıralamalara bakmak gerekmektedir.

Londra merkezli Legatum Institute'ün her sene yayımladığı Legatum Prosperity Index'i,3 toplam 12 parametreye dayanarak (Güvenlik ve emniyet, kişisel özgürlük, yönetim, sosyal sermaye, yatırım ortamı, işletme koşulları, altyapı ve pazar alanları, ekonomik kalite, yaşam şartları, sağlık, eğitim ve doğal çevre) dünya ülkelerinin refah sıralamasını belirlemektedir. En güncel rapor olan 2023 endeksine göre dünyada en müreffeh 15 ülke şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Danimarka; 2. İsveç; 3. Norveç; 4. Finlandiya; 5. İsveç; 6. Hollanda; 7. Lüksemburg; 8. İzlanda; 9. Almanya; 10. Yeni Zelanda; 11. İrlanda; 12. Birleşik Krallık; 13. Kanada; 14. Avusturya; 15. Avusturalya.

Alım gücü, güvenlik, sağlık hizmetleri, yaşam masrafları, ev fiyatları/gelir oranı, trafikte harcanan yolculuk süresi, çevre kirliliği ve iklim parametrelerine dayanan bir başka yaşam kalitesi endeksinin4 2024 ortası veri-

lerine göre ise dünyada en müreffeh 15 ülke şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Lüksemburg; 2. Hollanda; 3. Danimarka; 4. Umman; 5. İsviçre; 6. Finlandiya; 7. İzlanda; 8. Avusturya; 9. Norveç; 10. İsveç; 11. Avusturalya; 12. ABD; 13. Almanya; 14. Yeni Zelanda; 15. Japonya.

Gayrisafi yurtiçi hasılaya göre dünyanın en büyük 15 ekonomisi şu şekilde sıralanmaktadır5:

1. ABD; 2. Çin; 3. Japonya; 4. Almanya; 5. Hindistan; 6. Birleşik Krallık; 7. Fransa; 8. Rusya; 9. Kanada; 10. İtalya; 11. Brezilya; 12. Avusturalya; 13. Güney Kore; 14. Meksika; 15. İspanya.

The Economist Intelligence Unit'in hazırladığı Demokrasi Endeksi, her yıl toplam 5 parametreye dayanarak (seçim süreci ve çoğulculuk, hükümetin işleyişi, siyasi katılım, siyasi kültür ve medeni haklar) dünya ülkelerini sıralamaktadır. 2023 yılı raporuna6 göre dünyada en iyi işleyen demokrasiye sahip 15 ülke şu şekildedir:

1. Norveç; 2. Yeni Zelanda; 3. İzlanda; 4. İsveç; 5. Finlandiya; 6. Danimarka; 7. İrlanda; 8. İsviçre; 9. Hollanda; 10. Tayvan; 11. Lüksemburg; 12. Almanya; 13. Kanada; 14. Avusturalya = 15. Uruguay.

İsveç merkezli International Institute For Democracy and Electoral Assistance'in hazırladığı Global State of Democracy 2024 raporunda7 ise, dünya üzerindeki ülkeler, demokrasinin temel 4 sacayağı (temsil, temel haklar, hukukun üstünlüğü ve katılım) altındaki çeşitli alt parametrelere göre sıralanmıştır. Hukuku üstünlüğü kategorisinde en iyi durumdaki 15 ülke şu şekildedir:

1. Danimarka; 2. İsviçre; 3. Almanya; 4. Lüksemburg; 5. Belçika; 6. Finlandiya; 7. Çekya; 8. İrlanda; 9. Japonya; 10. İsveç; 11. Avusturalya; 12. İspanya; 13. Estonya; 14. İtalya; 15. Hollanda. Temsil kategorisinde en iyi durumdaki 15 ülke şu şekilde sıralanmaktadır: 1. Almanya; 2. Uruguay; 3. İsveç; 4. Finlandiya; 5. Norveç; 6. Hollanda 7. Kosta Rika; 8. Fransa; 9. Estonya; 10. Danimarka; 11. İtalya; 12. Belçika; 13. Avusturalya; 14. Şili; 15. Tayvan.

DÜNYADA DEVLET YÖNETİMİNDE YER ALAN KADINLAR

UN Women tarafından 2024 yılı Ocak ayına ilişkin çıkarılan verilere8 göre, monarşiyle yönetilen ülkeler hariç toplam 15 ülkede kadın devlet başkanı bulunmaktadır:

Barbados, Dominik, Etiyopya, Gürcistan, Yunanistan, Honduras, Macaristan, Hindistan, Moldova, Peru, Slovakya, Slovenya, İsviçre, Trinidad ve Tobago, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti.

Yine 2024 Ocak verilerine göre toplam 16 ülkede kadın hükümet başkanı/başbakan bulunmaktadır: Bangladeş, Barbados, Danimarka, Bosna Hersek, Estonya, Fransa, Honduras, İzlanda, İtalya, Litvanya, Letonya, Sırbistan, Samoa, İsviçre, Togo, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti. Bu ülkelerden Honduras, İsviçre ve Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti'nde devlet başkanlığı ile hükümet başkanlığı tek bir kişinin uhdesindedir.

Aynı verilere göre dünyada hükümet/kabinelerde en çok kadın bakan sayısı olan ülkeler de oranlarına göre şöyle sıralanmaktadır:

1. Finlandiya (% 63,2); 2. Nikaragua (% 62,5); 3. Lihstenşayn (% 60); 4. Belçika (% 57,1); 5. Andorra (% 54,5); 6. Şili (% 54,2); 7. Portekiz (% 52,9); 8. Norveç (% 52,6); 9. Arnavutluk = Ekvador = İzlanda = Mozambik = Hollanda = İspanya = Güney Afrika (% 50); 10. İsveç (% 47,8); 11. Fransa (% 47,1); 12. Almanya (% 46,7); 13. Avusturalya (% 45,5); 14. Kanada (% 44,1); 15. İsviçre = Guatemala (% 42,9).

Birleşmiş Milletler kurulduğundan beri dünya genelinde, monarşiler hariç olmak üzere 48 ülkede kadın devlet başkanı ve 71 ülkede kadın hükümet başkanı görev yapmıştır. Bununla birlikte, halihazırda tüm dünyada kadınların hükümetlerdeki oranı ne yazık ki %23,3 ile oldukça düşüktür. Avrupa ve Kuzey Amerika'da bu oran %32,5 iken; Latin Amerika ve Karayipler'de bu oran %31,5'tir.

Parlamentolararası Birlik (Interparliamentary Union)'in Ekim 2024 verilerine göre9 dünyada yasama organında en çok kadın parlamentere sahip 20 ülke ise oranlarına göre şöyle sıralanmaktadır:

Rank	Country	2023	2022	2021	%	2023	2022	2021	%
1	Sweden	17,224	16,111	15,000	43.8	16,224	15,111	14,000	43.8
2	Japan	16,224	15,111	14,000	42.7	15,224	14,111	13,000	42.7
3	Nicaragua	11,224	10,111	9,000	52.9	10,224	9,111	8,000	52.9
4	Mexico	10,224	9,111	8,000	51.2	9,224	8,111	7,000	51.2
5	France	9,224	8,111	7,000	49.1	8,224	7,111	6,000	49.1
6	Denmark	11,224	10,111	9,000	48.0	10,224	9,111	8,000	48.0
7	South Korea	10,224	9,111	8,000	47.8	9,224	8,111	7,000	47.8
8	Canada	9,224	8,111	7,000	47.1	8,224	7,111	6,000	47.1
9	Germany	11,224	10,111	9,000	46.7	10,224	9,111	8,000	46.7
10	Italy	10,224	9,111	8,000	46.7	9,224	8,111	7,000	46.7
11	Spain	11,224	10,111	9,000	46.7	10,224	9,111	8,000	46.7
12	Belgium	10,224	9,111	8,000	46.0	9,224	8,111	7,000	46.0
13	Portugal	10,224	9,111	8,000	45.5	9,224	8,111	7,000	45.5
14	Uruguay	10,224	9,111	8,000	45.5	9,224	8,111	7,000	45.5
15	South Africa	10,224	9,111	8,000	45.5	9,224	8,111	7,000	45.5
16	Guatemala	10,224	9,111	8,000	44.1	9,224	8,111	7,000	44.1
17	Costa Rica	10,224	9,111	8,000	44.1	9,224	8,111	7,000	44.1
18	Chile	10,224	9,111	8,000	44.1	9,224	8,111	7,000	44.1
19	Israel	10,224	9,111	8,000	42.9	9,224	8,111	7,000	42.9
20	USA	10,224	9,111	8,000	42.9	9,224	8,111	7,000	42.9

Yine bu verilere rağmen tüm dünyada yasama organlarındaki kadın parlamenter ortalaması %27 iken: Amerika kıtası % 35,5 ile kadın üye ortalamasında 1. ve Avrupa kıtası %31,7 ile 2. sırada yer almaktadır.

DEVLET YÖNETİMİNDE KADINLARIN ROLÜ

Yukarıda işlenen verilere bakıldığında, refah ve demokrasi endekslerinin tepesinde yer alan ülkelerin çoğunun hükümetlerinde ve/veya parlamentolarında kadın temsili oldukça yüksektir. Bunların başında, hükümet ve parlamentoda kadın temsiline üst sıralardaki yerini çeşitli endekslerdeki sıralamalarıyla koruyan Finlandiya gelmektedir. Finlandiya'da şuan bir kadın hükümet başkanı/cumhurbaşkanı bulunmasa da ülkenin sıralamalarındaki yüksek yerinde, 2000-2012 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapan ve bu görevdeki ilk ve tek kadın olan Tarja Halonen'in; başbakan olarak 2010-2011 yılları arasında Mari Kiviniemi ve 2019-2023 yılları arasında Sanna Marin'in devlet yönetiminde bulunması oldukça etkilidir.

Finlandiya'yı İzlanda ve İsveç'in izlediği görülmektedir. Yine İzlanda'da halihazırda cumhurbaşkanı kadındır. (Halla Tómasdóttir) Cumhuriyetin ilanından sonra ülkenin sıralamalarındaki başarısında, oldukça uzun süre görev yapan kadın liderler önemli ve etkin rol oynamıştır. Bunlar, aynı zamanda ülkenin ilk kadın cumhurbaşkanı olan ve 1980-1996 yılları arasında görev yapan Vigdís Finnbogadóttir; 2009-2013 yılları arasında görev yapan ve ilk kadın başbakan olan Jóhanna Sigurðardóttir ile 2017-2024 yılları arasında başbakanlık yapan ve halihazırda Kadın Dünya Liderleri Konseyi Başkanlığı'nı yürüten Katrín Jakobsdóttir'tir.

Sonrasında Norveç ve İsviçre'de de devlet yönetiminde kadın temsili ile refah ve demokraside gelişmişlik sevi-

yesi arasında bir bağlantı olduğu söylenebilir. Nitekim şu an hükümetin başında bir kadın başbakan bulunmasa da ülkede uzun yıllar kadınlar hükümetin başında bulunmuş ve ülkenin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Bunlar, aynı zamanda ülkenin ilk kadın başbakanı olan ve 1981, 1986-1989 ve 1990-1996 yılları arasında üç kez bu görevi yürüten Gro Harlem Brundtland ve 2013-2021 yılları arasında başbakanlık koltuğunda oturan Erna Solberg'dir. Aynı zamanda Danimarka da Norveç ve İsviçre'ye benzer durumdadır. I numaralı başlıkta değinildiği üzere 52 yıl boyunca kadın monark/devlet başkanına sahip olan Danimarka'nın üst sıralardaki yerinin pekişmesinde, devlet yönetiminde esas söz sahibi olan başbakanlık makamında yakın zamanda oturan iki kadın başbakanın rolü yadsınamaz. Bunlar, 2011-2015 yılları arasında görev yapan Helle Thorning-Schmidt ile 2019'dan günümüze bu görevde olan başbakan Mette Frederiksen'dir.

Bu sıralamayı Yeni Zelanda takip etmektedir. Yeni Zelanda'da da kadınların devlet yönetimindeki rolü oldukça etkindir. 70 yıl boyunca Birleşik Krallık Kraliçesi II. Elizabeth'in devlet başkanı kabul edildiği ülkede, aynı zamanda ilk kadın başbakan olan Jennifer Mary Shipley (1997-1999); Helen Clark (1999-2008) ve Jacinda Kate Ardern (2017-2023) uzun yıllar hükümeti ve fiili olarak devleti idare etmiştir.

Kadın liderlerin ve yöneticilerin ülkelerin gelişmişliğindeki etkisinden bahsedildiğinde dünyadaki en gelişmiş devletlerden biri olan Almanya göz ardı edilemez. Bunda 2005-2021 yılları arasında kesintisiz bir süre federal şansölyelik yapan Angela Merkel'in etkisi neredeyse tama yakın bir konsensusla kabul edilmektedir. İlginç olarak Merkel, bir siyasi yenilgi sonucu değil kendi isteğiyle siyaseti bırakmıştır.

Pek çok gelişmişlik endeksinde ve dünya ekonomi sıralamasında Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin yer aldığı görülmektedir. Bu durumda, AB'nin de ülkelerin gelişmişlik seviyesine olumlu katkısı olduğu rahatlıkla söylenebilir. AB'nin en üst yürütme organı olan Avrupa Birliği Komisyonu'nun Başkanı halihazırda 2019'dan beri bu görevi yürüten ve 2024'te ikinci kez beş yıllık dönem için seçilen Ursula von der Leyen'dir. Von der Leyen, pek çok araştırmada dünyadaki en güçlü kadın siyasetçiler arasında gösterilmekte ve Komisyon Başkanı olarak oldukça başarılı görülmektedir. Yine Komisyon'un 7 başkan yardımcısından 3'ü ve toplam 27 üyesi bulunmasına rağmen halihazırda görev yapan 24 üye-

sinden 12'si kadındır.10 Avrupa Birliği Parlamentosu'nda ise üyelerin %38.5'i kadındır.

SONUÇ YERİNE

Yukarıdaki veriler dikkate alındığında devlet yönetimlerinde kadınların temsil oranı ile ülkelerin çeşitli parametrelere göre gelişmişlik seviyeleri arasında bir korelasyon olduğu yorumu yapılabilmektedir. Elbette her gelişmiş ülkenin bu durumunda sırf kadın yöneticiler tek başına rol oynamamaktadır. Fakat kadınların devletin çeşitli kademelerinde görev almasının bu gelişmişliklerde olumlu katkısı olduğu pekâlâ söylenebilir. Yine kadınlar sadece en gelişmiş ülkelerde devleti yönetmektedir. Pek çok gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde de kadınlar devlet yönetiminde aktif rol almaktadır. Fakat bunlar bu çalışmanın konusunu oldukça açacağı için burada yalnızca sınırlı sayıda gelişmiş ülke ele alınmıştır. Bir erkek araştırmacı olarak çalışmayı, kadınların devlet yönetiminde çok daha aktif olduğu ve fazla temsil edildiği bir dünyada yaşamak temennisiyle sonlandırıyoruz.

1 Kalmar Birliği ve Nordik krallıklarında Kraliçe I. Margaret'in o yıllardaki rolü hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Yavaş, Halil: "Avrupa'da İlk Birlik Pratiği Olarak Kalmar Birliği ve Kalmar Anayasası", İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 22, Nisan 2020, s. 349-371.

2 Osmanlı tarihindeki kadın sultanlar hakkında oldukça detaylı ve yetkin bilgiler içeren bir tarih ansiklopedisi için bkz. Sakaoglu, Necdet: Bu Mülkün Kadın Sultanları: Valide Sultanlar, Hâtuñlar, Hasekiler, Kadıñefendiler, Sultanefendiler, 4. Baskı, Oğlak Bilimsel Kitaplar, 2011.

3 Legatum Institute: "The 2023 Legatum Prosperity Index Overview", February 2023, Bağlantı: https://www.prosperity.com/download_file/view_inline/4789, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

4 Numbeo, "Quality of Life Index by Country 2024 Mid-Year", Bağlantı: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

5 World Population Review, "GDP Ranked by Country 2024", Bağlantı: <https://worldpopulationreview.com/countries/by-gdp>, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

6 The Economist Intelligence Unit: "Democracy Index 2023 Age of Conflict", February 2024, Bağlantı: https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/?utm_source=eiu-website&utm_medium=blog&utm_campaign=democracy-index-2023, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

7 International IDEA: "Global State of Democracy 2024 Strengthening the Legitimacy of Elections in a Time of Radical Uncertainty", 2024, Bağlantı: <https://cdn.sanity.io/files/2e5hi812/production-2024/0134f4cc56156db21ee23cf1072ab6d71704cd51.pdf>, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

8 UN Women: "Women Political Leaders 2024", Bağlantı: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2024/06/poster-women-political-leaders-2024>, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

9 IPU Parlaine: "Monthly ranking of women in national parliaments", 2 October 2024, Bağlantı: https://data.ipu.org/women-ranking/?date_month=10&date_year=2024, Erişim Tarihi: 05.11.2024.

10 European Commission: The Commissioners, Bağlantı: https://commissioners.ec.europa.eu/index_en#:~:text=The%20Commission%20is%20composed%20of,policy%20areas%20by%20the%20President., Erişim Tarihi: 06.11.2024.

Kadına Karşı Her Türlü Olumsuzluğun Ortadan Kaldırılması ile Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi

Murat Aybars Tunca

Murat Aybars Tunca, lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamlamıştır. "İş Uyuşmazlıklarında Türkiye'de ve Farklı Hukuk Düzenlerinde Arabuluculuk" başlıklı tezi ile Bilkent Üniversitesi Özel Hukuk Yüksek Lisans Programından mezun olmuştur. Bilkent Üniversitesi Özel Hukuk Doktora Programı öğrencisidir ve Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Ana Bilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Giriş

Kadınların çoğu zaman içine doğduğu ve gün geçtikçe daha çok maruz kaldığı olumsuzluklar, toplumun var olmasını mümkün kıldığına inandığımız değerlerle bağdaşmayan acı gerçeklerdir. Hukuk, toplumu dönüştürme rolüyle bu olumsuz gerçeklere karşı etkili çözüm mekanizmaları sunabilir. Bu yazıda anayasamızda hem hak hem de bir ödev olarak düzenlenen eğitim ve öğrenimin anlamını, kadınların yaşadığı sorunlarla mücadele için geliştirilecek etkili çözüm mekanizmaları bakımından inceleyeceğiz.

Toplumsal değerlerin temelini oluşturan, kadınların hak ve özgürlüklerini koruma amacını taşıyan düzenlemeler bu incelemenin odağını oluşturacaktır. İncelememiz kapsamında eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevinin kadın haklarının korunmasında ve amaçlanan eşitliğin gerçekleşmesinde, üzerine birçok sorumluluk düşen erkekler için nasıl bir kilit role sahip olduğunu sorgulayacağız. Sonuç olarak erkeklerin, toplumun değerleri karşısında sorumluluklarını gerçekleştirebilmesi için farkındalıklar geliştirilmesi gerektiğini ve bu farkındalıkların gelişimi için eğitimin ve öğrenimin bir hak olmasının ötesinde ödev olmasının önemini savunacağız.

Ülkemizdeki kadın cinayetlerindeki artış, vahşetin sürekli olarak yeni boyutlar kazandığı haberlere yansıyan olaylar, sessiz kalınan ev içi şiddet olaylarının toplum içindeki kanıksanma düzeyinin sürekli artması bakımından olumsuz göstergeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın hakları bakımından olumlu gelişmelere engel teşkil eden yöntemler bulma konusunda erkeklerin gösterdiği hız ve yaratıcılık ise yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak kadın haklarının korunması bakımından eğitim hakkı ve ödevinin anlamını inceleyeceğiz. Ardından hane için şiddetin önlenmesi ve kadının ev içi emeğinin görünür kılınması gibi hususlar bakımından erkeklerin eğitim ve öğrenim ödevinin nasıl bir role sahip olduğunu değerlendireceğiz. Sonuç olarak hukuk düzenimizde kadınların miras aldıkları eşitsizliklere karşı var olan hukuki kurumların işler kılınması bakımından erkeklerin nasıl bir sorumluluğu sahip olduklarını fark etmelerinin önemini belirteceğiz.

Eğitim ve Öğrenimin Hak Olmasının Yanında Ödev Olmasının Önemi

1982 Anayasası'nın "Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi" başlıklı 42. maddesinde düzenlenen eğitim ve öğrenim, düzenlemenin gerekçesinde de belirtildiği üzere bireylerin maddi ve manevi varlıklarının gelişmesini mümkün kılmasının yanında demokratik toplumun gelişimi için asgari şarttır. Anayasa'nın 12. maddesine göre temel haklar, kişinin diğerlerine karşı ödevlerini de içermektedir. Her ne kadar 42. maddenin gerekçesi, devletin eğitim ve öğretim hakkını hayata geçirme yükümlülüğünü vurgulamak için eğitim ve öğrenimin devletin ödevi olduğunu belirtmiş olsa da öğretilerde katıldığımız görüşe göre söz konusu hak 12. madde de göz önüne alındığında, kişiler bakımından da ödev getirmektedir.

Kişiler bakımından ödev olan eğitim, Türk Dil Kurumu'na göre "Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve an-

layışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme; terbiye” anlamına gelmektedir. Öğrenim ise “Herhangi bir meslek, sanat veya iş için gerekli bilgi, beceri ve alışkanlıkların elde edilmesi amacıyla yapılan çalışma; tahsil” demektir.

Konumuz bakımından erkeklerin hem eğitiminin hem de öğreniminin ödev olmasının neden önemli olduğunu yeri geldikçe açıklayacağız. Belirtmek gerekir ki eğitim, ifade ettiği anlama yaraşır şekilde gerçekleştiğinde kişilerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgileri kazandırır. Bu sayede kişi toplumsal yaşayışın uyumlu bir paydaşı olarak var olur. Eğitim gereğine uygun gerçekleşmediğinde, toplumsal yaşayışın uyumlu bir paydaşı değil, toplum düşmanları ortaya çıkar.

Öğrenim ise konumuz bakımından hukuki düzenlemelerin uygulayıcılarının mesleklerini iyi icra edebilme kabiliyetini edinmesini ifade eder. Kadınların miras aldıkları eşitsizlikleri ortadan kaldırmada son derece etkili yöntemler içeren düzenlemeler hukuk sistemimizde yer almaktadır. Buna rağmen öğrenim ödevini gereğince yerine getirmeyen özellikle erkek uygulayıcıların varlığı, sahip olunan hukuki kurumların içinin boşaltılması için yeterli olmaktadır.

İstatistiki veriler, kadınların akşamları yalnız başlarına yürürken ve hatta evlerinde buldukları sırada erkeklerle kıyasla daha az güvende hissettiklerini göstermektedir. Yine verilere göre toplumda suç işleyenlerin ve cezaevinde bulunanların ağırlıklı kısmı erkeklerdir. Bu bağlamda erkeklerin eğitim ve öğreniminin, şiddete başvurmama ve toplum içerisinde yaşamının gereklerine uyma konularıyla doğrudan bağlantılı olduğunu belirtmek mümkündür. Nitekim istatistiki veriler de eğitim düzeyinin artması ile cinsel ve fiziksel şiddete başvurma arasında bir ters orantı olduğunu göstermektedir.

Hukukumuzdaki Bazı Kadın Hakları Düzenlemeleri ve Eğitim ile Öğretim Ödevinin Uygulanmaları Bakımından Önemi

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’a (Şiddetin Önlenmesi Kanunu) göre, şiddet mağdurlarının başvurusu üzerine hâkim, mülki amir hatta kolluk amiri şiddetin önlenmesi için mağdura barınma yeri sağlanması, geçici koruma altına alması gibi belirli tedbir kararları verebilir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun benimsediği esasen farklı olarak, Şiddetin Önlenmesi Kanunu kolluk amirlerinin dahi suçüstü hali söz konusu olmasa da şiddet mağdurunun başvurusu üzerine söz konusu tedbir

kararlarını alabileceğini düzenlemektedir.

Bu yenilik, şiddet tehdidi ortaya çıktığında etkili olabilecek kararların zamanında ve hızlı alınabilmesini sağladığı için olumlu karşılanmıştır. Ancak uygulamada şiddet mağduru kadınların başvurdukları görevliler tarafından kötü muameleye maruz bırakılmaları, Şiddetin Önlenmesi Kanunu’nun sağladığı imkanlar konusunda bilgilendirilmemeleri gibi sorunlar, kamu görevlilerinin görevlerini kanunun öngördüğü şekilde gerçekleştirmekten çok uzak olduğunu göstermektedir.

Şiddetin Önlenmesi Kanunu’nun uygulanmasına ilişkin sorunlar göstermektedir ki düzenlemelerin yenilikçi olması yetmemektedir. Kamu görevlilerinin öğrenim ödevini gereğince yerine getirmiş mesleklerinde yetkin kimseler olmaları gerekir. Bunun sağlanması için kamu görevlilerinin mesleki eğitimlerine uygun şekilde toplumsal değerlerin ifadesi olan hukuki düzenlemeleri uygulamaları gerekmektedir.

Kadına Yönelik Şiddeti Önlemekte Yükümlü Kurumlardan Talep Edilen Destekler

Kadınlar maruz kaldıkları şiddetten uzaklaşmak için pek çok kuruma başvurular yaparak çeşitli destekler talep ediyorlar. Başvurdukları kurumlara baktığımızda, bu yıl da kolluğun öne çıkıyor. Kadınların şiddete maruz kaldıklarında can güvenliklerini korumak ya da şiddeti şikayet etmek için kolluğa gitmelerinin yanı sıra, Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadelede mekanizmalarında baş aktör olarak kolluğun belirlemiş olması da bu yılın öne çıkıyor.

Sivil toplum kuruluşlarının paylaştığı verilere göre kadınların olumsuz bir durum ile karşılaştıklarında ilk başvurdukları merci emniyet hizmetlerinde görevli kamu personelleridir. 2022 yılına ait verilere göre Türkiye’de emniyet hizmetlerinde 316.509 kişi çalışmaktadır. Söz konusu kamu görevlilerinin sadece on üçte birine karşılık gelen 24.413’ü kadındır. Sivil toplum kuruluşlarının kayıtlarına giren Şiddetin Önlenmesi Kanunu’na aykırı uygulamalara neden olan emniyet hizmetleri görevlilerinin tamamına yakınının erkek olduğu sonucuna varmak mümkündür. Şiddetin Önlenmesi Kanunu’na aykırı uygulamaların yaygınlığı, erkek-

lerin emniyet hizmetlerine girme konusunda öğrenim haklarını kullanma konusunda geniş imkanlara sahip olsalar da bu haklarının izdüşümü olan öğrenim ödevlerini gereğine uygun gerçekleştiremediklerinin göstergesidir.

Kadın hakları bakımından önemli olan bir diğer düzenleme ise kadının ev içi emeğini görünür kılan nitelikte yenilik getiren 4721 sayılı Medeni Kanun’dur (Medeni Kanun). Bu yeniliğin kadın hakları bakımından önemi ve çözüm getirmeyi amaçladığı sorunlar bakımından ne kadar yeterli olduğu sorunu, kanıtlardan etkilenen politikaların önemi bağlamında başka makalemizde ele alınmıştır. Bu yazıda, söz konusu makalede incelenen soruna ilişkin ulaşılan veriler, erkeklerin eğitim ödevi bağlamında değerlendirilecektir.

Medeni Kanun, mülga 743 sayılı Türk Kanunu Medeni’sinde benimsenen mal ayrılığından, edinilmiş mallara katılma rejimine geçmiştir. Geçişin temel sebebi, kadın hakları hareketinin haklı şekilde vurguladığı gerçektir. Mal ayrılığı, kadının aile ekonomisine katkısını gözetmeyen ve boşanma durumunda erkeklerin bu katkıların sağladığı imkanla edindiği malları korumasını sağlayan bir mal rejimidir.

Soruna çözüm olarak yasal mal rejimi haline getirilen edinilmiş mallara katılma rejiminin, kadının ev içi emeğini korumada yetersiz kaldığı sonucuna varmamıza sebep olan Yargıtay kararına yansıyan olaylar makalemizde incelenmiştir. Söz konusu sonuca varmamıza sebep olan Yargıtay kararlarına yansıyan olayları aşağıda paylaşacağız.

Bilindiği üzere edinilmiş mallara katılma rejimi sayesinde kadınlar, evlilik sırasında eşlerinin edindiği tüm mallar edinilmiş mal olacağı için boşanma durumunda katılma alacağı talep edebilecektir. Kanunun hükmünü dolanmak isteyen erkekler ise uygulamada sıklıkla evliliğin hemen öncesinde mülk edinerek söz konusu malların kişisel mal olmasını sağlamaktadır. Başvurulan diğer bir yöntem ise evlilik öncesi veya sonrası edinildikleri malların borçları için kredilerin yakınlar adına alınıp ve yine onlar üzerine tescil ettirilerek boşanma halinde kadınların katılma alacağı taleplerinin önüne geçilmesidir. Söz konusu yöntem başvurulmasının gerekçesi bir mal evlilik öncesi edinilmiş olsa bile, evlilik sırasında ödenen borç kısmı kadar eşlerin katılma alacağı talep edebilmesidir.

Yargı kararlarına yansıyan olaylar erkeklerin hukuki düzenlemelerin kadınları korumak için getirdiği kurumların işlemesine engel teşkil eden yöntemler bulma konusunda hız ve yaratıcılık gösterdiği değerlendirilmemizin somut ifadeleridir. Bu noktada erkeklerin “..

toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etme...” ödevlerini gereğince yerine getirmediği ileri sürülebilir.

Sonuç

Toplum, ancak temel paydaşı olan kadın ile var olabilir. Toplum tüm paydaşlarının zihnen ve bedenen sağlıklarının korunduğu durumda Anayasa’nın başlangıç kısmında belirtilen çağdaş medeniyet ve sosyal refah düzeyine erişebilir.

Toplumun tüm bireyleri, yukarıdaki örnekler ışığında rahatlıkla söylenebilir ki özellikle erkekler, miras aldıkları sorumluluklara uygun şekilde eğitim ve öğrenim ödevlerini yerine getirmelidir. Bu başarırsa, kadına karşı her türlü olumsuzluğun ortadan kalkması için bir umudun olduğu toplum var olabilir.

- 1 Gözler, Kemal. Türk Anayasa Hukuku Dersleri. 30. baskı. Bursa: Ekin, 2021.
- 2 Türkiye İstatistik Kurumu. Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2021. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2022.
- 3 Ercoşkun Şenol, H. Kübra. “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme”. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, sy. 13 (Haziran 2019): 423-59. <https://doi.org/10.18771/mdergi.581906>. s.436.
- 4 Yağcıoğlu, Ali Haydar. “6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 19, Özel Sayı: Prof. Dr. Şeref ERTAŞ’a Armağan, 2017, s.913-966, s.937.; Yağcıoğlu’nun göndermede bulunduğu 2014 yılına ait Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı tarafından hazırlanan raporda belirtilen Şiddetin Önlenmesi Kanunu’nun uygulamasına ilişkin benzer olumsuzluklar 2022 yılına ait raporda da mevcuttur. Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı 2022 Yılı Faaliyet Raporu, <https://morcati.org.tr/wp-content/uploads/2023/03/2022-yili-faaliyet-raporu.pdf>, s.31vd.
- 5 Emniyet Genel Müdürlüğü 2022 Yılı Performans Programı, [https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/strateji/MaliDurum/2022-PERFORMANS-PROGRAMI\(3\).pdf](https://www.egm.gov.tr/kurumlar/egm.gov.tr/IcSite/strateji/MaliDurum/2022-PERFORMANS-PROGRAMI(3).pdf), s.12.
- 6 İşçileri Bakanlığı, “Bakanlığımız Bünyesinde Kadın Personel Sayısı Katlanarak Artıyor” Başlıklı Duyuru, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanligimiz-bunyesinde-kadin-personel-sayisi-katlanarak-artiyor>
- 7 Tunca, Murat Aybars. “A Proposal to Ease the Heavy Burden of Domestic Labour” (TTK m 55.1.A.8)” (2024). İstanbul Hukuk Mecmuası 841. <https://doi.org/10.26650/mecmua.2024.82.3.0008>
- 8 Şükran Şıpka, ‘Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminin Yasalaşma Süreci ile Yürürlüğüne İlişkin Sorunlar’ in Şükran Şıpka & A. Barış Özbilen & Ebru Şensöz (eds), Uygulamalı Aile Hukuku Sertifika Programı III. Dönem: Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Uygulama Sorunları, 17-18 Kasım 2006 (İstanbul Üniversitesi Yayınları 2007), 5-6, 12.
- 9 Tunca, s.850.
- 10 Yargıtay HGK, 8-192/629, 26.09.2012; Yargıtay 8 HD, 16903/9216, 13.03.2018; Yargıtay 8 HD, 6921/3949, 05.07.2011.

Regl Yoksulluğu

Deren Bayar ve Eylül Kabakcı

Stj. Av. Deren Bayar, 2023 yılları arasında Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinden şeref derecesiyle mezun olmuş, ardından Çakmak Avukatlık Ortaklığı'nda yasal stajını yapmıştır. Halihazırda Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi bünyesinde Ekonomi ve Enerji Hukuku alanında yüksek lisansını yürütmektedir.

Av. Eylül Kabakcı LL.M., 2021 yılında Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. İlk yüksek lisansını Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Kamu Hukuku üzerine, ikinci yüksek lisansını ise Tilburg Üniversitesi'nde Uluslararası Kamu Hukuku üzerine yapmıştır. Halihazırda Amsterdam Üniversitesi bünyesindeki bir uluslararası hukuk araştırma enstitüsünde staj yapmaktadır.

Menstrüasyon, toplumda “adet,” “regl,” “hastalanmak,” “rahatsızlanmak” ve “aybaşı” gibi farklı terimlerle ifade edilen, regl döngüsüne sahip bireylerin her ay yaşadığı doğal bir fizyolojik süreçtir.1 Bu süreç, dünya genelinde yaklaşık 1,8 milyar insanın düzenli olarak deneyimlediği bir olgu olup kadınlar, kız çocukları, trans erkekler ve non-binary bireyler de dahil olmak üzere geniş bir kitleyi etkilemektedir.2 Ancak bu bireylerin önemli bir kısmı menstrüasyon süreçlerini onurlu, sağlıklı ve hijyenik koşullar altında yönetmekte ciddi zorluklar yaşamaktadırlar. “Regl yoksulluğu” olarak adlandırılan bu durum, bireylerin menstrüasyon sürecinde gerekli olan hijyenik ürünlere, temiz suya ve güvenli tuvalet imkânına erişememesi anlamına gelir. Bu da, sağlık ve hijyen standartlarının korunamamasına, bireylerin fiziksel ve psikolojik anlamda olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır.

Regl yoksulluğu, yalnızca ekonomik sıkıntılardan değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve menstrüasyona yönelik yaygın olumsuz algılardan kaynaklanmaktadır. Dünyanın birçok yerinde regl, “kirli” veya “ayıp” olarak görülmekte, bu yaklaşım da mens-

trüasyon sürecine sahip bireylerin damgalanmasına yol açmaktadır. Türkiye’de de benzer bir algı söz konusudur. Örneğin, yakın geçmişte Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “kirli” kelimesinin ikinci anlamı olarak “aybaşı durumunda bulunan (kadın)” ifadesine yer verildiği fark edilmiştir. Bu ifade, gelen tepkiler sonucu sözlükten çıkarılmış olsa da regl sürecine dair toplumsal zihniyetin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Menstrüasyona yönelik olumsuz toplumsal yaklaşımlar yalnızca Türkiye ile sınırlı kalmamakta, dünyanın pek çok yerinde çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Bu tür yaklaşımlar, bireylerin biyolojik süreçlerini damgalayarak onları toplumsal hayattan dışlayan, hatta bazen sağlığını tehdit eden uygulamalara yol açmaktadır. Nepal’deki Chhaupadi inancı regl ile ilgili bu tür algıların vardığı uç noktalardan biridir. Bu inanışa göre kadınlar regl dönemlerinde “kirli” kabul edilmekte ve bu nedenle evlerinden uzak, tehlikeli koşullarda tek başlarına bir kulübeye kapatılmaktadır.3 Nepal Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, bu uygulama nedeniyle regl kulübelerine kapatılan on sekiz kadın ve kız çocuğunun yaşamını yitirdiğini raporlamıştır.4

Tüm bunlar ve benzeri durumlar regl döngüsüne sahip bireylerin kendilerini bu süreçte saklamak zorunda hissetmelerine, süreçle ilgili konuşmalarına ve deneyimlerini paylaşmalarına sebep olmaktadır. Menstrüasyona ilişkin yanlış bilgiler, yargılayıcı tutumlar ve damgalama, bireylerin sağlıklı bilgiye, doğru bakım uygulamalarına ve destekleyici bir çevreye ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. 2023 yılında Türkiye’de yapılan bir araştırma, toplumda bu konuya dair yaşanan sessizliği ve çekingenliği çarpıcı biçimde ortaya koymuştur. Araştırmaya göre katılımcıların %36,3’ü regl dönemleri hakkında konuşmaktan kaçınırken %21,4’ü regl ile ilgili hiç kimse ile herhangi bir paylaşımda bulunmamaktadır. Çalışmada, özellikle 19-23 yaş arasındaki genç kadınların ile 37 yaş üstü kadınların regl hakkında konuşmaktan rahatsızlık duydukları ortaya konulmuştur.5

Regl, doğal bir süreç olmasına rağmen “kirli” ve “ayıp” olarak etiketlenerek döngüye sahip bireyleri bu konuda sessiz kalma zorunluluğuna sürüklemiştir. Bunun sonucunda da bireyler yaşadıkları süreçteki zorlukları ve ihtiyaçlarını aktaramamaktadır. Bu durum, regl olan bireylerin kendilerini toplumsal aktivitelerden soyutlamalarına sebep olarak özgüvenlerini ve toplumsal kimliklerini zedelemektedir. Sosyal ortamlardan dışlanma veya kendini soyutlama, regl olan bireylerin yalnızlaşmasına ve eğitim ile iş yaşamından geri kalmalarına neden olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinleştirilmektedir.

Hijyen ürünlerine ve güvenli ortamlara erişim menstrüasyon sürecinde en temel ihtiyaçlar arasında yer alırken bu imkânlarla ulaşmak da regl yoksulluğunun bir başka kritik boyutunu oluşturur. Konuşmamız Gerek Derneği’nin 2022 yılında yürüttüğü bir araştırma, bu konuda ciddi bir soruna işaret etmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin yaklaşık %20’si her zaman sabun ve temiz su gibi hijyen ürünlerine ulaşamadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların %29,8’i kendilerini güvende hissettikleri bir tuvalete ya hiç erişemediklerini ya da nadiren erişebildiklerini belirtmiştir.6 Regl sürecinin toplumsal bir tabu olması kişilerin kendi sağlık süreçlerine dair bilgi eksikliğine ve doğru hizmetlere ulaşmada sıkıntılar yaşamasına sebep olmaktadır. Bu durum, bireylerin menstrüasyon dönemlerinde sağlıklarını koruyabilmek için ihtiyaç duydukları bilgiye ve desteğe ulaşmalarının önünde büyük bir engel teşkil ederken toplumda regl yoksulluğunu ortadan kaldırmak için sadece ekonomik yardımların değil aynı zamanda bilgi, farkındalık ve tutum değişikliklerinin de hayati önemde olduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra regl döneminde yaşanan bu tür zorluklar bireylerin iş ve eğitim hayatlarının kesintiye uğramasına neden olmaktadır. Örneğin, Hollanda’da yapılan bir çalışmada kadınların %13,8’inin regl nedeniyle işe gitmekte zorlandığı, bu nedenle ekonomik ve sosyal yaşamın dışında kaldıkları görülmüştür.7 Dünya Bankası, Panama’da kız çocuklarının okula devamlılığının da menstrüel hijyen yönetiminin eksikliğinden etkilendiğini ve altıncı sınıftaki kız çocuklarının son altı ay içinde en az bir gün okula gitmemiş olma olasılığının aynı sınıftaki erkek çocuklarına veya daha alt sınıflardaki kız çocuklarına kıyasla %6 ila %10 puan daha fazla olduğunu ortaya koymuştur.8 Bu tür bulgular, regl yoksulluğunun yalnızca bireylerin değil, toplumsal cinsiyet eşitliği ve insan hakları açısından tüm toplumun refahını etkileyen büyük bir sorun olduğunu gözler önüne sermektedir.

Menstrüasyon sürecinde gerekli hijyenik ürünlere erişimin kısıtlı olması, bireylerin sağlık haklarından eşit şekilde yararlanmalarını zorlaştırmaktadır. Hijyenik ürünlere ulaşamayan bireyler, enfeksiyon ve diğer sağlık problemleri riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum bireylerin genel sağlık hizmetlerinden eşit düzeyde yararlanmalarını engellemektedir. Hijyen ürünleri eksikliği yalnızca maddi yetersizlikten kaynaklanmaktadır; hijyenik tuvalet, temiz su, sabun, çöp kutuları ve uygun sağlık altyapısına erişim eksikliği de regl yoksulluğunun önemli boyutlarını oluşturmaktadır. Söz konusu etkenler, afet durumlarında ve kriz ortamlarında daha da belirgin hale gelmekte ve regl olan bireylerin hijyen ihtiyaçlarını karşılamasını neredeyse imkânsız kılmaktadır.

Özellikle 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrasında afet bölgelerinde yaşanan regl yoksulluğu, regl olan bireyler için ciddi sağlık ve hijyen sorunları yaratmıştır. Konuşmamız Gerek Derneği’nin saha raporuna göre, hijyenik ped ve diğer regl ürünlerine erişim kısıtlı kalmış; bu durum, özellikle kız çocukları ve kadınları, yetersiz hijyen koşulları nedeniyle enfeksiyon riskiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bazı kadınlar, sınırlı hijyenik ürünleri öncelikle kız çocuklarına sunmak zorunda kalırken kendileri ürünleri idareli kullanmaya çalışmıştır. Ayrıca, yardım dağıtımlarında regl ürünlerine ulaşamayan bazı kadınlar, bebek bezi kullanmak durumunda kalmıştır. Devlet kurumlarının sağladığı ped desteğinin olmaması ve atık yönetiminin yetersizliği, bu bireylerin regl süreçlerinde yaşadıkları sıkıntıları artırmış, afet sonrası hijyen ve sağlık koşulla-

rını iyileştirme yönünde acil bir ihtiyaç doğurmuştur⁹.

Regl yoksulluğunun bütün bu etkilerine ek olarak, birçok ülkede “tampon vergisi” olarak da adlandırılan menstrüasyon ürünlerine uygulanan vergiler, toplumsal cinsiyet eşitliğini olumsuz yönde etkileyen ciddi bir ekonomik yük oluşturmaktadır. Hijyen ürünlerinin lüks tüketim maddesi olarak vergilendirilmesi, regl olan bireyler için ekonomik bir yük yaratarak toplumsal eşitsizliği pekiştirmektedir. Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) gibi uluslararası belgeler, kadınların eşitlik hakkını koruma altına alırken hijyenik ürünlere erişimi kısıtlı olan bireylerin toplumsal cinsiyet eşitliğinden mahrum kalmaması adına devletlerin gerekli önlemleri almasını öngörmektedir.

Avrupa Birliği, 2007 yılında aldığı bir kararla, üye ülkelerin temel hijyen ürünleri üzerindeki vergileri %5'e kadar indirmelerine izin vermiştir.¹⁰ Birleşik Krallık'ta menstrüel ürün vergisi, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasının ardından 1 Ocak 2021 tarihinde kaldırılmıştır.¹¹ İskoçya, 2022 yılı itibarıyla dünyada ilk defa yerel makamları ihtiyacı olan herkese tampon ve hijyenik ped gibi ürünleri ücretsiz olarak sağlamakla yükümlü kılmıştır.¹² Kenya, 2004 yılında hijyenik pedlerden alınan KDV'yi kaldırmış ve 2010 yılında devlet okullarında ücretsiz hijyenik ped sağlamaya yönelik ek bir taahhütte bulunmuştur. 2017 yılında, eğitim yasasında yapılan bir değişiklikle okullarda ücretsiz hijyenik ped dağıtımı zorunlu hale getirilmiş ve bu dağıtımı finanse etmek için ulusal bütçeden üç milyon dolar ayrılmıştır.¹³

Türkiye'de ise hijyenik ped ve tampon gibi ürünler temel bir ihtiyaç olarak değil, “lüks tüketim” kapsamında değerlendirildiği için yüksek oranlarda Katma Değer Vergisi (KDV) uygulanmaktadır. Her ne kadar 29 Mart 2022 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 5359 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı¹⁴ ile hijyenik ped ve tamponlar için KDV oranı %18'den %8'e düşürülmüşse de, 6 Temmuz 2023 tarihinde yayımlanan ve mal ile hizmetlere uygulanacak KDV oranlarına dair düzenlemeleri içeren 7346 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı'nın¹⁵ 1-b maddesine göre, bu %8'lik KDV oranı %10'a yükseltilmiştir¹⁶.

Regl ürünleri üzerindeki bu vergi politikası, yalnızca kadınları ve regl olan bireyleri doğrudan etkileyen bir ekonomik yük yaratarak toplumsal cinsiyet temelli bir eşitsizliğe sebebiyet vermektedir. Oysaki Anayasada gü-

vence altına alınan eşitlik ilkesi, devletin tüm bireyleri, cinsiyet, ırk, din, dil gibi unsurlara dayalı ayrımcılığa karşı korumasını öngörmektedir¹⁷. Bu ilke doğrultusunda devletin vergi politikalarının, tüm vatandaşların sağlık ve temel ihtiyaçlarına eşit erişimini destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Regl ürünlerinin, regl olan bireyler için temel bir ihtiyaç olduğu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de ve dünyanın diğer birçok ülkesinde regl ürünlerine uygulanan vergi politikaları anayasal eşitlik ve ayrımcılık yasağı ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir¹⁸.

Regl yoksulluğuna sebebiyet veren bütün etkenler ve regl yoksulluğunun yol açtığı bütün ekonomik, sosyal ve psikolojik yükler göz önünde bulundurulduğunda regl yoksulluğu ile mücadelede uygulanacak politikaların geniş kapsamlı ve kapsayıcı bir yapıya sahip olması gerektiği açıktır. Bu kapsamda özellikle hijyen malzemeleri sağlama, sağlık ve sosyal hizmetleri sunma, eğitim programları ve ekonomik ve sosyal statünün iyileştirilmesi gibi önlemlerin ele alınması ve yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir¹⁹. Örneğin, menstrüel ürünlerden alınan katma değer vergisi tamamen kaldırılmalı, fiyatlandırmanın bu indirime uygun olarak düzenlendiğinden emin olmak için denetimler yapılmalı ve böylece regl olan bireylerin üzerine yüklenen bu orantısız ekonomik yük ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca, yaş ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin toplumun tümünün menstrüasyon konusunda eğitilmesi, regl yoksulluğu ile mücadelenin temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, özellikle menstrüel ürün firmalarının ve sivil toplum kuruluşlarının regl sancısı, düzensizlik ve regl korkusu gibi gerçekçi deneyimleri kapsayan içerikler üreterek regl deneyiminin tabu olmaktan çıkarılması ve toplum nezdinde doğallaştırılmasına katkı sağlaması gerekmektedir²⁰. Son olarak, regl yoksulluğu ve tabusu, ulusal ve yerel yönetim politika belgelerinde açıkça ele alınmalı, ikili cinsiyet dili yerine kapsayıcı bir dil kullanılmalı, bu politikaların oluşturulmasında regl deneyimine sahip bireyler ve sivil toplum kuruluşları sürece dâhil edilmelidir²¹.

Regl yoksulluğu, yalnızca ekonomik yetersizliklerden değil, aynı zamanda toplumun menstrüasyona yönelik olumsuz algılarından kaynaklanan ciddi bir toplumsal sorundur. Menstrüasyonun temel bir biyolojik süreç olarak kabul edilmesi ve regl ürünlerine erişim, bireylerin sağlıklı ve onurlu bir yaşam sürdürebilmeleri için bir hak olarak görülmelidir. Devletin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün iş birliği içinde bu konu-

da çalışmaları, regl yoksulluğunun sosyal ve ekonomik boyutlarını hafifletmekle kalmayacak, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesine de önemli bir katkı sağlayacaktır. Böylece, regl döngüsüne sahip bireylerin sağlıklı, onurlu ve eşit şartlarda yaşam sürmeleri mümkün olacaktır.

- 1 Eylül Şenyürek, “Kadınların Aylık Periyotlarının Üç Kuşakta Sosyo-Kültürel Açından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019, 7.
- 2 UNICEF, “Menstrual Hygiene” <https://www.unicef.org/wash/menstrual-hygiene>.
- 3 Supriya Joshi, “Chhaupadi practice in Nepal: A literature review”. World Med. & Health Policy 14 (2022) 127.
- 4 Pelin Demircan Yıldırım, “Toplumsal Eşitsizliklerin Göz Ardı Edilen Yönü: Türkiye'de Regl Yoksulluğunun Sosyal Politika Perspektifinden İncelenmesi” Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 22(1) (2024) 170.
- 5 Nükhet Elpeze Ergeç vd., “Regl Döneminin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Açısından İncelenmesi” İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi 27 (2023) 29-30.
- 6 Bahar Aldanmaz & İlayda Eskitaşçıoğlu, Konuşmamız Gerek Derneği: Türkiye'de Regl Yoksulluğu (2022) 20.
- 7 Yıldırım, 170.
- 8 World Bank Group, “Menstrual Hygiene Management Enables Women and Girls to Reach Their Full Potential” (2018) <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2018/05/25/menstrual-hygiene-management>
- 9 Yüksel Aybacı Serinel & N. Zeynep Kayacan Konuşmamız Gerek Derneği: Kahramanmaraş Depremleri Birinci Yıl Dönümü Hatay Saha Raporu (2024) 6.
- 10 Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu “Pırlantada 0 olan KDV hijyenik pedde nedenl %18” (2022) <https://tkdf.org.tr/bizden-haberler/pirlantada-sifir-olan-kdv-hijyenik-pedde-neden-18>
- 11 United Kingdom Government “Tampon Tax Abolished Today” (2021) <https://www.gov.uk/government/news/tampon-tax-abolished-from-today>
- 12 BBC “Period Poverty: Scotland First In World to Make Period Products Free” (2022) <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-51629880#>
- 13 United Kingdom Government “Taxes and Duties for Sanitary Products in Africa” (2020) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1008503/Query-50-Ethiopia-taxation-sanitary-products1.pdf
- 14 29 Mart 2022 tarihli ve 5359 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı
- 15 6 Temmuz 2023 tarihli ve 7346 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı
- 16 Yıldırım, 172.
- 17 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 10. madde.
- 18 Özgür Saraç, “Mali Ayrımcılık ve Mali Ayrımcılık Üzerine Tartışmalar: Menstrual Ürünler Erdemli Mal Mıdır?” İzmir İktisat Dergisi 39(2) (2024) 418.
- 19 Yıldırım, 180.
- 20 Aldanmaz & Eskitaşçıoğlu, 26.
- 21 Ibid.

Fakülteden Haberler

TÜBİTAK Proje Desteği (Kasım 2024)

Fakültemiz Doktor Öğretim Üyesi Dr. Elif Gökşen Köstem'in göç anlaşmalarıyla ortaya çıkan insan hakları ihlallerinde bireysel ceza sorumluluğunu inceleyeceği projesi TÜBİTAK 3501 proje desteği almaya hak kazandı.

VI. Münci Kapani Makale Yarışması (Eylül 2024)

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri Şimal Özkul ve Zehra Bilen "Türkiye'de 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Olağanüstü Hal Uygulamalarının Yapılan İhraçlar Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklere Etkilerinin AIHM ve AYM Kararları Işığında İncelenmesi" başlıklı makaleleriyle Avrupa Genç Hukukçular Derneği (ELSA) Ankara'nın düzenlediği "Olağanüstü Hallerde Temel Hak ve Özgürlüklerin Askıya Alınması" konulu VI. Münci Kapani Makale Yarışması'nda ikincilik ödülüne layık görüldü.

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri İnci Sevi Kaya ve Elif Topuz ise "Hukukun İçinde Hukukun Dışında: AIHM ve AYM Kararları Işığında Olağanüstü Hallerde Temel Hak ve Özgürlüklerin Askıya Alınması" başlıklı makaleleri ile üçüncülük ödülünün sahibi oldular.

Ankara Barosu Gelincik Merkezi Kısa Film Yarışması (Eylül 2024)

"Kadına Karşı Şiddetle Mücadele" temalı kısa film yarışmasında üniversitemiz öğrencileri; yönetmenliğini Bilkent Üniversitesi İletişim ve Tasarım bölümü üçüncü sınıf öğrencisi Nehir Üstündağ'ın, senaryosunu Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi üçüncüsü sınıf öğrencisi Bahar Candemir'in, yapımcılığını ve ekibin sözcülüğünü Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi üçüncüsü sınıf öğrencisi Zeynep Sude Baran'ın üstlendiği "Anlatmam Gerek" adlı eserle ikincilik ödülünü kazandılar.

Jean Monnet Kürsü Başkanlığı (Ağustos 2024)

Değerli hocamız Doç. Dr. Gülüm Özçelik "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Göç Yönetimi" başlıklı projesiyle Avrupa Komisyonu tarafından Jean Monnet Kürsü Başkanlığı görevine getirildi.

İz Bırakan Hocalar- Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan (Mayıs 2024)

Bilkent Üniversitesi Hukukta Kariyer Kulübü ile Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi gözetim ve danışmanlığında yolu Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinden geçmiş büyük hukukçuları konu alan, onların öğrencileri ile dostlarının anı ve düşünce yazılarından oluşan İz Bırakan Hocalar Serisi'nin ilk sayısı değerli hocamız Prof. Dr. Erdal Onar'a ithaf edildi. 100 adet baskı yapan eser üniversite kütüphanelerinden temin edilebilir.

Ege Okant Makale Yarışması (Mayıs 2024)

Değerli asistanımız Aysu Gül Yılmaz "Ben Bir Kadının ve Hızlıyım" Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Caster Sermenya Kararının Kesşimsel Feminist İncelemesi" adlı makalesiyle Bilkent Üniversitesi İnsan Hakları Merkezince düzenlenen Ege Okant Makale Yarışması'nda birincilik ödülünün sahibi oldu.

22. John H. Jackson Moot Court Yarışması (Mayıs 2024)

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf öğrencileri Özgür Azem Karadağ, Enes Akyol, Simge Akar, Ayşenur Akbulut Avrupa etabında yarışma hakkı kazandıkları Portekiz Lizbon'da yazılı aşamayı geçerek yarışmaya katılım gösterdiler.

BAGEP ödülü (Nisan 2024)

Değerli hocamız Doç. Dr. Pınar Çağlayan Aksoy Bilim Akademisi 2024 Genç Bilim İnsanları Ödülünü kazandı. 31. Willem C. International Commercial Arbitration Moot Court Yarışması (Mart 2024)

Bilkent Üniversitesi Hukuk fakültesi dördüncü sınıf öğrencileri Ece Öztaş, Zeynep Çelebi, Meryem Ece Gültekin, Furkan Parlak Avusturya Viyana'da fakültemizi temsilen yarışmaya katılım gösterdiler.

Global Partnership on Artificial Intelligence (GPAI) (Kasım 2023)

Değerli hocamız Doç. Dr. Şemsi Barış Özçelik, 2024-2027 dönemi için Sekreteryası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) olan Yapay Zeka Küresel Ortaklığı (GPAI)'na uzman olarak seçildi. GPAI Yapay zeka konusunda teori ve pratik arasındaki boşluğu kapatmak amacıyla hükümetlerin ve uluslararası kuruluşların yanı sıra bilim, sanayi ve sivil toplumdan önde gelen uzmanları bir araya getiren çok paydaşlı bir girişimdir.

TÜBA-GEBİP Ödülü (Kasım 2023)

Değerli hocamız Doç. Dr. Serkan Yolcu Türkiye Bilimler Akademisi'nin 2023 yılı Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülünü kazandı.

III. Serkan Odaman Makale Yarışması (Ekim 2023)

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf öğrencileri Özgür Azem Karadağ, Simge Akar Nart Emre Polat, Avrupa Genç Hukukçular Derneği (ELSA) İzmir'in düzenlediği III. Serkan Odaman Makale Yarışması'nda birincilik ödülünün sahibi oldular. Öğrencilerimiz "Karşılaştırmalı Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemleri" temalı yarışmada "Yasama Yürütmeye Karşı: Başkanlık Sistemlerinde Çifte Meşruiyet Sorunu" adlı makaleleriyle dünyadan çeşitli örneklerle başkanlık sisteminin olası aksaklıklarını ve muhtemel meşruiyet sorunu nu karşılaştırmalı bir perspektiften tartıştılar.

"Gençlik Dönemi Denemeleri" Kitabı (Ekim 2023 - Ekim 2024)

Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Suzan R. Hofstede 2023'te "Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrenciler İçin Tavsiyeler" isimli ilk kitabını çıkarmıştı, "Gençlik Dönemi Denemeleri" başlıklı ikinci kitabını yayınladı.

KÜNYE

Dergi adı: Sine Qua Non
Mahiyeti: Bilimsel
Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın
Süreli Yayın Yayınlanma Aralığı: Yılda bir
Yayınlayan Kurum: Bilkent Üniversitesi Hukukta Kariyer Kulübü

Dergi Konuları: Hukuk

Yayın Kurulu:
İnci Sevi KAYA
Elif TOPUZ
Tarik ÇİMEN

Tasarım:
Deniz Tuna SAYAN

İnternet Sitesi: www.hukuktakariyerkulubu.net

Instagram: hukuktakariyer

LinkedIn: Hukukta Kariyer Kulübü

Twitter: HukuktaKariyer

İletişim: hukuktakariyer@gmail.com

SINE QUA NON

Dergimize online ulaşmak için:

